

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ О.В. Стрельцова

«___» _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕННЯ
«БАКАЛАВР»
Спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: **«МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З
ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ»**

Виконавець: Руденко Валерія Сергіївна

Науковий керівник: к.ю.н доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Алябєва Наталія Вікторівна

Нормоконтролер:

Київ-2022

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	7
1.1. Торгівля людьми, як порушення прав людини: поняття та ознаки....	7
1.2. Історія розвитку та сучасний стан торгівлі людьми: сутність та методи.....	14
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	23
2.1. Міжнародні стандарти регулювання боротьби з торгівлею людьми в сучасному світі.....	23
2.2. Інституційні механізми протидії торгівлі людьми у контексті сучасного міжнародного права.....	35
2.3. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання боротьби з торгівлею людьми.....	45
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	50
3.1. Законодавче регулювання питання протидії торгівлі людьми в Україні.....	50
3.2. Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.....	55
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день на жаль, світ говорить про торгівлю людьми не в історичному аспекті, а в реальному часі. Наразі мільйони людей у всьому світі перебувають у рабстві.

Глобальна доповідь УНП ООН про торгівлю людьми за 2020 рік є п'ятою у своєму роді, підготовленою Генеральною Асамблеєю відповідно до Глобального плану дій Організації Об'єднаних Націй щодо боротьби з торгівлею людьми. Доповідь містить статистику регіонального огляду щодо торгівлі людьми.

У формах експлуатації спостерігаються значні регіональні відмінності. Так, якщо в Європі та Центральній Азії більшість випадків торгівлі людьми, що виявляються, пов'язані з сексуальною експлуатацією (53 %), то в Східній Азії та Тихоокеанському регіоні – з примусовою працею (64%). В Америці обидва види експлуатації виявляються рівною мірою (48 %- сексуальної експлуатації, 47 %- трудової експлуатації).

Практично з усіх видів злочинів серед злочинців значно більше чоловіків (72 %) ніж жінок (28%). Жінки становлять переважну більшість жертв торгівлі людьми, які піддаються сексуальній експлуатації [1].

Жінки, чоловіки та діти стають жертвами торгівлі людьми для досягнення низки цілей, у тому числі з метою їх використання для примусової праці та експлуатації на фабриках, фермах та у приватних домашніх господарствах, для сексуальної експлуатації та примусової видачі заміж. Торгівля людьми зачіпає всі регіони та більшість країн світу.

Хоча важко отримати достовірну інформацію про її форми та кількість жертв, світ став краще розуміти, чому відбувається торгівля людьми. Нерівність усередині країн і між ними, посилення імміграційної політики та зростання попиту на дешеву, позбавлену прав робочу силу.

Рушійними силами торгівлі людьми є гендерна нерівність, відсутність рівних можливостей, що кричить економічна нерівність як усередині держав, так і між ними, корупція та вразливість, що є результатом неадекватності судової та правоохоронної систем, громадянської нестабільності та невиконання державами своїх функцій щодо захисту та забезпечення своїх громадян. Одним із факторів, що сприяють процвітанню торгівлі людьми, є наявність попиту на платні сексуальні послуги та дешеву робочу силу для будівництва, промисловості та домашнього господарства.

Експлуатація людей заради наживи практикується здавна, і міжнародні зусилля, спрямовані на боротьбу з нею, стали докладатися щонайменше сто років тому, задовго до появи сучасної системи прав людини. Проте торгівля людьми стала викликати серйозне занепокоєння лише останнє десятиліття. За цей період навколо цієї проблеми склалася всеосяжна правова база. Подібні зміни підтверджують, що відбулося фундаментальне зрушення у тому, як міжнародне співтовариство сприймає експлуатацію людей. Вони також підтверджують, що змінилися очікування на уряди та інші сторони щодо того, як їм слід боротися з торгівлею людьми та попереджати її. Тому підхід, орієнтований на захист інтересів жертв, користується все більш широкою підтримкою з боку міжнародної спільноти. Права людини є центральним елементом нового осмислення проблеми, і нині широко визнано необхідність застосування правозахисного підходу до торгівлі людьми.

Свобода людини є однією з головних цінностей сучасного цивілізованого суспільства це підтверджує актуальність цієї теми, оскільки забезпечення недоторканності людини - одна з основних функцій держави. Саме тому це питання сьогодні бурхливо обговорюється, а міжнародні організації та уряди активно працюють над розробкою механізмів і стратегій

боротьби з цим явищем. Співпраця між країнами у сфері протидії торгівлі людьми набула нового значення.

Розглядаючи українські реалії, увага держави до проблеми торгівлі людьми, переважно через призму кримінального права та кримінології, визначає важливість комплексного дослідження цієї проблеми. За даними Національної служби поліції, у першому півріччі 2021 року було виявлено 130 випадків торгівлі людьми. Переважна більшість розкритих випадків пов'язана з участю у злочинній діяльності, на другому і третьому місці – трудова та сексуальна експлуатація громадян [2]. Актуальність дослідження також зумовлена масштабністю та швидким проникненням цього явища в нашу державу, в основному через геополітичне положення України та близькість території до ЄС.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз міжнародного та вітчизняного механізму боротьби з торгівлею людьми як однією з глобальних проблем людства.

Мета визначає **завдання дослідження:**

1. проаналізувати поняття та ознаки торгівлі людьми, як порушення прав людини;
2. охарактеризувати історію розвитку та сучасний стан торгівлі людьми;
3. дослідити міжнародні стандарти регулювання боротьби з торгівлею людьми в сучасному світі;
4. визначити інституційні механізми протидії торгівлі людьми у контексті сучасного міжнародного права;
5. проаналізувати зарубіжний досвід законодавчого регулювання боротьби з торгівлею людьми;
6. дослідити законодавче регулювання питання протидії торгівлі людьми в Україні;
7. визначити національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Об'єктом дослідження є сукупність міжнародних відносин, що визначають міжнародний механізм протидії торгівлі людьми.

Предметом дослідження є міжнародно-правові аспекти боротьби з торгівлею людьми.

Методологічною основою роботи базується на принципах системності та комплексності, поєднуючи різні наукові методи та підходи з політології, теорії міжнародних відносин, історичних наук, соціології та права.

Застосування дедуктивних методів дає змогу охарактеризувати торгівлю людьми та визначити місце цього явища в сучасній правовій системі, виходячи з розуміння специфіки розуміння цієї проблеми.

Крім того, у дослідженні також використовуються такі наукові методи, як історія, соціологія, порівняльний метод, метод системного аналізу.

Дослідити формування політики та нормативних законів і нормативних актів у сфері протидії торгівлі людьми, а також діяльність органів, що займаються боротьбою з торгівлею людьми, використовуючи такі методи, як аналіз вмісту документів, хронологічний порядок, історія проблем та інституційне порівняння. Завдяки використаному методу можна проаналізувати ефективність засобів і заходів боротьби з цим явищем.

Теоретико-методологічну основу дослідження відображається в роботах вітчизняних вчених: М.І. Андрієнко, Н.М. Ахтирська, А.Ф. Возний, В.І. Варивода, В.І. Василичук, Т.І. Возна, А.І. Волкова, В.Ф. Дерюжинський, К.О. Дядюра, О. Ємець, В.О. Іващенко, О.В. Кушнір, К.Б. Левченко, К.І. Левченко та ін.

Серед зарубіжних вчених слід відзначити роботи : Д. Вей, Шеллі Луїз, Д. Лейдхольд, Рональд-П'єр Паринго, Майкл Спектер, І.К. Сухоплюєв, С. Хубнерова, А. Шленхард та ін.

Апробація дослідження. Результати наукового дослідження опубліковані в матеріалах тез конференції за темою «Універсальні договори щодо регулювання боротьби з торгівлею людьми в сучасному світі».

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 71 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1.1. Торгівля людьми, як порушення прав людини: поняття та ознаки

Міжнародної згоди про те, що є «торгівля людьми», досягнуто зовсім недавно. По суті, тільки наприкінці 1990-х держав стали відокремлювати торгівлю людьми від інших видів діяльності, з якими вона зазвичай асоціювалася, таких як сприяння нелегальній міграції. Найперше визначення торгівлі людьми було включено до Протоколу 2000 року про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (Протокол про попередження та припинення торгів). З того моменту ця ухвала була включена до багатьох інших правових та політичних документів, а також до національних законів.

Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми визначає термін «торгівля людьми» таким чином:

а) «торгівля людьми» означає вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливістю становища або шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає як мінімум експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги,

рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів; б) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться у підпункті а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із засобів впливу, зазначених у підпункті а); ...(Стаття 3).

Три ключові складові, які повинні бути в наявності при торгівлі людьми (дорослими), є таким чином: і) дія (вербування, ...); ii) засоби (загрози, ...) та iii) ціль (експлуатація).

Торгівлі дітьми (тобто особами молодше 18 років) міжнародне право дає інше визначення. Складова «засоби» у разі не обов'язкова. Необхідно показати лише, що мало місце: і) «дія», така як вербування, купівля та продаж; та ii) що ця дія була здійснена з конкретною метою експлуатації. Іншими словами, продаж дитини матиме місце, якщо дитина піддавалася певній дії, такий як вербування або перевезення, метою якого є експлуатація цієї дитини.

Торгівля людьми торкається жінок, чоловіків та дітей та пов'язана з широким спектром форм експлуатації. Торгівля людьми традиційно асоціювалася з передачею у сексуальну експлуатацію жінок та дівчаток. Міжнародно-правове визначення, наведене вище, ясно показує, що чоловіки та жінки, хлопчики та дівчатка – всі вони можуть стати жертвами торгівлі людьми – і що спектр потенційних форм експлуатації, пов'язаних із торгівлею людьми, є досить широким. Список прикладів, наведених у визначенні, неповний, і в майбутньому можуть бути виявлені нові або додаткові цілі експлуатації.

Для торгівлі людьми не обов'язково перетинати міжнародний кордон. Це визначення охоплює як внутрішню, і транскордонну торгівлю. Тобто юридично торгівля людьми може вестись у межах однієї країни, зокрема рідної країни жертви. Торгівля людьми та незаконне ввезення мігрантів не одне й те саме. Незаконне ввезення мігрантів пов'язане з незаконним, спрощеним перетином міжнародного кордону з метою отримання прибутку.

Хоча він може супроводжуватися обманом та/або жорстоким поведінням, метою незаконного ввезення мігрантів є одержання прибутку з їхнього переміщення, а не їхня ймовірна експлуатація, як у випадку торгівлі людьми [3].

Визначення торгівлі людьми розглядає пересування як одну з можливих форм. Такі терміни, як «отримання» та «приховування» означають, що торгівля людьми позначає як процес, під час якого певна особа ставиться у ті чи інші умови експлуатації; вона охоплює також утримання цієї особи за умов експлуатації.

Міжнародне право у сфері права прав людини завжди визнавало, що початкова невід'ємність свободи особистості робить недійсним згоду за умов, коли особистість позбавляють свободи. Таке тлумачення відбито у складовій «засобу» визначення торгівлі людьми. Як зазначають укладачі Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми: «після того, як встановлено, що мали місце обман, примус, сила чи інші заборонені засоби, факт згоди не має значення і не може використовуватись як аргумент захисту» [4].

Взаємозв'язок між правами людини та боротьбою з торгівлею людьми добре відомий. З самого початку і до цього часу міжнародне право в галузі прав людини недвозначно оголошувало глибоко аморальним та незаконним присвоєння однією особою правосуб'єктності, праці чи людської природи іншої особи. Міжнародне право у сфері прав людини забороняє дискримінацію за ознакою раси та статі; воно вимагає надання рівних або принаймні деяких основних прав негромадянам; воно засуджує та забороняє довільне затримання, примусову працю, боргову кабалу, примусові шлюби та сексуальну експлуатацію дітей та жінок, і воно відстоює свободу пересування та право залишати власну країну та повертатися до неї.

На різних етапах торгівлі людьми йтиметься про захист різних прав людини. Питання одних з них стоятиме особливо гостро, коли йтиметься про причини торгівлі людьми (наприклад, право на достатній рівень життя); про

інших – коли йтиметься про сам процес торгівлі людьми (наприклад, право на свободу від рабства), і про третіх – коли йтиметься про боротьбу з торгівлею людьми (наприклад, право підозрюваних осіб на справедливий судовий розгляд). Деякі права широко застосовуються до кожного з цих аспектів.

Як зазначалося вище, багато дій, що супроводжують сучасну торгівлю людьми, однозначно заборонено міжнародним правом прав людини. Наприклад, міжнародне право прав людини забороняє боргову кабалу: пропозицію особистих послуг як забезпечення боргу, коли вартість цих послуг не зараховується до погашення боргу або їх тривалість чи характер не обмежені та не визначені. Багато жертв торгівлі людьми, які вступають у боргові відносини зі своїми експлуататорами (наприклад, у зв'язку з оплатою проживання чи транспортних витрат), потрапляють у боргову кабалу; борг використовується як встановлення контролю над ними та їх експлуатації. Міжнародне право в галузі прав людини забороняє також примусову працю, визначену Конвенцією № 29 Міжнародної організації праці (МОП) про примусову або обов'язкову працю як «будь-яка робота чи служба, яка вимагається від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання, для виконання якої це особа не запропонувала своїх послуг добровільно». Рабство, підневільний стан, сексуальна експлуатація дітей, примусовий шлюб, підневільні види шлюбу, дитячі шлюби, примус до проституції та експлуатація проституції також пов'язані з торгівлею людьми діями, які заборонені міжнародним правом у галузі прав людини.

Чи справді міжнародне право прав людини забороняє «торгівлю людьми» – на відміну від перерахованих вище «діянь, пов'язаних із торгівлею людьми»? Це важливе питання, оскільки воно може впливати на характер зобов'язань та відповідальності держави. Лише два з великих договорів про права людини – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (стаття 6) та Конвенція про права дитини (стаття 35) – містять суттєві посилання на торгівлю людьми. Проте за останнє десятиліття у

міжнародного співтовариства виробилася спільна позиція щодо того, що торгівля людьми сама собою є серйозним порушенням прав людини. Наприклад, і Конвенція Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми, і директива Європейського Союзу про запобігання торгівлі людьми та боротьбу з нею, а також про захист жертв такої торгівлі визначають торгівлю людьми як порушення прав людини. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй та Рада з прав людини, як і багато міжнародних правозахисних механізмів, неодноразово підтверджували, що торгівля людьми порушує та обмежує основні права людини.

І Статут Організації Об'єднаних Націй, і Загальна декларація прав людини підтверджують, що ці права мають універсальний характер: вони поширюються на всіх людей, незалежно від їхньої раси, статі, етнічного походження чи інших відмінностей. Права людини у повному обсязі поширюються на жертви торгівлі людьми. Навіть у разі їхнього перебування за межами країни свого проживання міжнародне право однозначно передбачає, що жертви торгівлі людьми не можуть піддаватися дискримінації просто тому, що вони є негромадянами. Іншими словами, лише за низкою рідкісних винятків, які мають бути переконливо обґрунтовані, міжнародне право в галузі прав людини поширюється на будь-яку особу, яка перебуває на території або під юрисдикцією держави, незалежно від її національності чи громадянства та від того, як вона опинилася на цій території.

Міжнародне право в галузі прав людини визнає, що деякі групи потребують додаткового або спеціального захисту. Це може пояснюватися дискримінацією, що мала місце, або тим, що всі їхні члени в чомусь особливо вразливі. Щодо торгівлі людьми, то до таких груп належать жінки, діти, мігранти та робітники-мігранти, біженці та особи, які шукають притулок, внутрішньо переміщені особи та інваліди. Іноді члени групи становитимуть особливий інтерес для торгівлі людьми. Діти, наприклад, можуть стати жертвами торгівлі людьми через особливості їхнього віку, наприклад, з метою сексуальної експлуатації, використання у різних формах примусової

праці та жебракування. Інваліди також можуть становити інтерес для використання у певних формах праці, що має експлуататорський характер, та жебракування. Жінки та дівчатка стають жертвами торгівлі людьми через гендерну специфіку, оскільки підходять для таких видів експлуатації, як примусова проституція та секс-туризм, а також примусова праця з домашнього господарства та використання у сфері обслуговування. Через гендерну приналежність при торгівлі людьми вони страждають від особливої шкоди та наслідків (наприклад, зґвалтування, примусової видачі заміж, небажаної або примусової вагітності, примусового переривання вагітності та венеричних захворювань, включаючи ВІЛ/СНІД).

Особи, які належать до конкретних груп, які є жертвами торгівлі людьми, можуть претендувати на інші або додаткові права. Наприклад, міжнародне право в галузі прав людини накладає важливі та додаткові обов'язки на держави, коли йдеться про виявлення дітей – жертв торгівлі людьми, а також про негайне та довгострокове забезпечення їхньої безпеки та благополуччя. Основне правило випливає із зобов'язань, що містяться в Конвенції про права дитини: на першому місці завжди має стояти найкраще забезпечення інтересів дитини. Іншими словами, державам не можна віддавати перевагу іншим завданням, таким як регулювання імміграції або підтримання громадського порядку, на шкоду найкращому забезпеченню інтересів дитини, яка стала жертвою торгівлі людьми. Крім того, оскільки Конвенція поширюється на всіх дітей, які перебувають під юрисдикцією або контролем держави, діти, які не є її громадянами та опинилися жертвами торгівлі людьми, мають право на такий самий захист, як і його громадяни, у всіх випадках, у тому числі на захист їх приватного життя та фізичної та моральної недоторканності. Іншими договорами ці права може бути уточнено. Наприклад, коли йдеться про дітей-жертв, Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми передбачає вживання ряду спеціальних заходів так само, як і Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми [3].

Хоча зв'язок між правами людини та торгівлею людьми очевидний, з цього не обов'язково випливає, що при боротьбі з торгівлею людьми захист прав людини буде природно відводитися центральне місце. Наприклад, транскордонна торгівля людьми може розглядатися як проблема імміграції, а права людини при цьому відтісняються на другий план. Можливо також, що держави розглядатимуть боротьбу з торгівлею людьми насамперед як кримінальний злочин чи порушення громадського порядку. За останні десятиліття виробився міжнародний консенсус щодо необхідності розглядати торгівлю людьми з правозахисної позиції. І Генеральна Асамблея, і Рада з прав людини, наприклад, виступали за такий підхід, як і багато відповідних правозахисних механізмів, включаючи спеціальні процедури та договірні органи [3].

Виникає питання, як на практиці виглядає правозахисний підхід до боротьби з торгівлею людьми. Правозахисний підхід є концептуальною основою для боротьби з таким явищем, як торгівля людьми – він нормативно спирається на міжнародні правозахисні стандарти і в оперативному плані спрямований на заохочення та захист прав людини. Такий підхід вимагає проаналізувати, як відбувається порушення прав людини під час торгівлі людьми, а також які зобов'язання держав, передбачені міжнародним правом у галузі прав людини. Він спрямований одночасно на виявлення та усунення дискримінаційної практики та несправедливого розподілу влади, що лежать в основі торгівлі людьми, які дозволяють торговцям людьми уникати покарання та позбавляють їхніх жертв права на справедливість.

Відповідно до правозахисного підходу кожен аспект національних, регіональних та міжнародних заходів боротьби з торгівлею людьми ґрунтується на правах та обов'язках, передбачених міжнародним правом у галузі прав людини. Досвід, накопичений при виробленні та застосуванні правозахисного підходу в інших областях, таких як розвиток, відкриває великі можливості для розуміння основних особливостей цього підходу та

того, як він міг би бути застосований у боротьбі з торгівлею людьми. З цього досвіду можна отримати такі основні висновки:

- при розробці стратегій та програм, їх головна мета повинна полягати у заохоченні та захисті прав;

- правозахисний підхід визначає правовласників (наприклад, жертв торгівлі людьми; осіб, схильних до ризику стати жертвами торгівлі людьми; осіб, обвинувачених або засуджених за злочини, пов'язані з торгівлею людьми), їх права та відповідних виконавців зобов'язань (зазвичай держави) та їх зобов'язання. Цей підхід спрямовано підвищення потенціалу правовласників у забезпеченні їхніх правий і виконавців обов'язків у виконанні їх зобов'язань; і

- основні принципи та стандарти, передбачені міжнародним правом у галузі прав людини (такі як рівність та недопущення дискримінації, універсальність усіх прав та верховенство права) повинні бути керівництвом у всіх аспектах реагування на всіх етапах.

На сьогоднішній день такі злочини як торгівля людьми та інші прояви експлуатація не знають меж і мають місце як у багатих, так і в бідних країнах, завдаючи своїм жертвам настільки тяжких фізичних, психологічних або економічних втрат, що їх реабілітація та повернення у суспільство як повноправні членів вимагають додаткових зусиль та часу.

Торгівля людьми є організованим транснаціональним злочином, у боротьбі з яким багато країн об'єднує свої зусилля. Як ефективні заходи щодо запобігання торгівлі людьми, особливо експлуатації жінок і дітей, застосовується комплексний підхід на міжнародному рівні в країнах походження, транзиту та призначення, який включає заходи, спрямовані на попередження цього явища, покарання злочинців та захист їх жертв, у тому числі за допомогою забезпечення визнаних прав людини.

1.2. Історія розвитку та сучасний стан торгівлі людьми: сутність та методи

Витоки работоргівлі можна простежити ще в неписану епоху. Усні записи, які записані значно пізніше, вже згадують про його існування. Найдавніші джерела з Єгипту та Месопотамії вказують на те, що рабство та работоргівля були важливою, якщо не вирішальною, частиною стародавньої економіки.

Довгий час центром контролю работоргівлі була Хазалія, в центрі слов'янського світу і на кордоні Європи та Азії. Централізація работоргівлі почалася з Хозарського ханства в VIII ст. Повний контроль над економікою та політикою в 799 р. н.е. був коли хозарський воєначальник Авдій здійснив переворот та реальна влада перейшла від Кагана до Бейкера [5].

У 964 р. військо Київської Русі на чолі з князем Святославом розгромило Хозарське ханство. Після втрати Хазарського ханства в 10 столітті работорговці зазнали серйозних економічних втрат, але їх коріння залишилися самостійними торговими елементами багатьох країн світу, а накопичене золото вивозилося. Змінилася тактика, і всі рухи перейшли в тінь, але це не зупиняється.

Работоргівля була важливою частиною широкої економіки середньовічних держав, заснованих кочовими народами, такими як Арабський халіфат, Золота Орда, Кримське ханство та Османська імперія. Монгольські татари, які поневолили велику кількість підкореного населення, продавали рабів мусульманським та італійським купцям у середині тринадцятого століття.

Крім того, до складу Османської імперії входили також африканські раби, які перевозилися через транссахарські торгові шляхи в арабські работоргівні центри, такі як Фес або в портове місто Абіссинії.

Європейська работоргівля існувала протягом усього середньовіччя, включаючи скандинавських вікінгів та італійських купців. Генуезці та венеціанці, які мали елементи торгівлі в Чорному та Азовському морях, купували рабів (слов'ян, турків, черкесів) і продавали їх середземноморським країнам, зокрема мусульманам та християнам. Слов'янські раби відзначалися

в нотаріальних актах деяких італійських та південно-французьких міст (Руссільон) у XIV ст.

Торгівля людьми існує з давніх часів, має глибоке історичне коріння та тісно пов'язана з рабством та работоргівлею. Як комерційна діяльність цей вид злочинної діяльності існує з моменту встановлення товарно-грошових відносин і триває донині, змінюючи та вдосконалюючи його форми.

Торгівля людьми, що виникла на зорі людства (в античні часи), була найбільш розвиненою і поширеною в епоху рабства, коли рабство і пов'язана з ним работоргівля були офіційною політикою багатьох країн. Це підтверджують деякі європейські документи. Наприклад, згідно з мирним договором 1713 року з Іспанією, Британія отримала законне право ввозити рабів в іспанські колонії в Америці [6].

Найбільш розвиненим періодом работоргівлі було XVIII ст. А в перші дві третини 19 століття в Африку було ввезено майже 15 мільйонів чорношкірих рабів [7].

На початку XX ст. класична форма рабства поступово почала зникати в звичаях та установах подібного характеру, а саме:

1. Боргова сервітутність, тобто становище або статус боржника у забезпеченні боргу за його особисту роботу або роботу утриманця, якщо вартість роботи, яка визначена належним чином, не зарахована до боргу, або якщо тривалість роботи не обмежується і її характер не визначено.

2. Рабство, тобто статус або статус орендаря, змушений законом, звичаєм чи угодою жити і працювати на чужій землі та виконувати певну роботу за інших, оплачувану чи безоплатну, і не може змінити свого статусу.

3. Будь-яка установа чи звичай.

4. Будь-яка установа чи практика, в якій дитина або молода особа віком до 16 років передається, оплачувана чи безоплатна, одним або обома батьками чи опікунами іншій особі з метою експлуатації дитини чи молоді особи чи їхньої роботи [8].

Одним із видів торгівлі людьми була експлуатація проституції третіми сторонами. Проституція бере свої витoki в давнину. Це явище виникло на початку людства і збереглося в більшості інших соціальних систем. Незалежно від соціально-економічної структури життя людини та суспільства, політичних поглядів, ідеологій, ставлення влади до цього явища, воно існувало і присутнє в усьому світі завжди.

Найдавніші згадки про проституцію можна знайти в історичних джерелах, що належать до найдавніших народів людської цивілізації (Єгипет, Персія, Стародавня Греція, Стародавній Рим, Індія та ін.).

Більшість авторів, які вивчали історію проституції, виділяють три види проституції: проституцію гостинності, релігійну або священну проституцію та легальну проституцію.

Проституція гостинності бере свій початок з давніх часів, коли належним чином розважати гостей вважалося священним обов'язком. Господар повинен зустріти кожного незнайомця, навіть його ворогів, і запропонувати йому все, що має. Це сприяло розвитку торговельних зв'язків і тісніших зв'язків між народами. У свою чергу, іноземці часто відчують потребу в спілкуванні з жінками. В результаті господар зобов'язаний запропонувати статевий акт своїй сестрі, дружині чи дочці, доповнюючи таким чином звичай гостинності. У міру зростання попиту на такі послуги ця практика поступово стала домашньою торгівлею, що сприяло поширенню проституції. Жінка в статусі рабині стає товаром, який пропонується своїм гостям незалежно від її бажання.

Становлення рабства, виникнення рабовласницької держави уособлювало проституцію, і вона фактично постала перед нами у тому вигляді, в якому відома і зараз [9].

Якщо рабів-чоловіків купують для роботи, то рабині в основному для розпусти і для задоволення сексуальних потреб рабовласників. 594 рік до нашої ери у Стародавній Греції проституція була офіційно визнана соціальним інститутом, що супроводжував людське суспільство.

Автори XIX – XX ст. вказували на участь у проституції через торгівлю людьми. Зокрема, Ч. Ломброзо та Г. Ферреро класифікували повій як природних і випадкових, і він сказав, що багато випадкових жінок стали жертвами торгівлі «живим товаром», яка існувала в багатьох місцях на той час. Вони зазначають, що торгівля жінками здійснюється відкрито, але часто молоді дівчата займаються такою діяльністю шляхом обману, наймаючи гувернанток, ровесниць тощо, і опиняються в публічних будинках за допомогою жорстокого насильства.

Перша міжнародна угода про запобігання торгівлі людьми прирівнює її до торгівлі жінками, насамперед з метою їх сексуальної експлуатації. Це пояснюється тим, що торгівля жінками з метою примусової проституції стала однією з найбільш прибуткових галузей у сучасному світі.

Уряди, міжнародні урядові організації та неурядові організації в багатьох частинах світу зосереджуються лише на одній частині проблеми торгівлі людьми – торгівлі жінками з метою примусової проституції. Термін «біле рабство» стало використовуватися як синонім торгівлі людьми. Вперше він з'явився на початку XX століття, коли більшість європейських країн підписали в Парижі в 1904 році Міжнародний договір проти рабства. У той час особлива увага приділялася британським жінкам, які змушені займатися проституцією на континенті. Пізніше поняття «білих рабів» було поширено на загальне поняття «живої» торгівлі [9].

Таким чином, створювалося враження, що саме торгівля жінками з метою використання їх у примусовій проституції покриває собою весь феномен торгівлі людьми. Таке сприйняття проблеми стало досить стійким і продовжувало закріплюватися в міжнародних документах, національному законодавстві багатьох країн світу, в програмах запобігання цьому явищу тощо.

Зведення торгівлі людьми до торгівлі жінками є особливістю Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатації проституції іншими, прийнятою в 1949 році.

Таке розуміння торгівлі людьми було закріплено в пізніших міжнародно-правових актах, які почали визначати його як усі дії та пов'язані з ними наміри чи власники, пов'язані з вербуванням, транспортуванням усередині країни та за її межами, купівлею, продажем, передачею, передачею з рук в руки.

Насправді поняття «торгівля людьми» охоплює ширше коло соціальних явищ. На сучасному етапі найбільш поширені форми сучасного трафіку: работоргівля жінками та дітьми з метою їх сексуальної експлуатації; експлуатація у будівництві, сільському господарстві, домашньому побуті; насильницька трансплантологія; використання людини в екстремістських цілях; медичні експерименти та досліді; репродуктивна експлуатація жінок (вимушене сурогатне материнство); нелегальне усиновлення дітей; утримання з метою викупу; примушення до участі у порнографічних відеозйомках та фотосесіях.

Розглянемо кожну форму детальніше. Найбільш поширене явище в торгівлі є «живим товаром» пов'язане з постачанням жінок і дівчат, а також молодих хлопців у секс-індустрії. З огляду на те, що особливий інтерес до сфери сексуальних стосунків завжди був, про сексуальне рабство широко повідомляють світові ЗМІ. Поліція більшості країн розправляється з нелегальними будинками розпусти, регулярно звільняє людей, які незаконно утримуються, і переслідує організаторів прибуткового бізнесу. Сексуальне рабство дуже поширене в європейських країнах і в основному включає примусову проституцію жінок, часто з економічно нестабільних країн Східної Європи, Азії та Африки. Так, лише в Греції нелегально працюють 13-14 тисяч секс-рабинь із СНД, Албанії та Нігерії [10].

Іншою формою рабства, яка досі панує у світі, є примусова безкоштовна робота по дому. Здебільшого вільними домашніми рабами були жителі африканських та азіатських країн. Найбільш поширене домашнє рабство було в Західній і Східній Африці, а також серед діаспор африканських країн, які проживають в Європі та США. Часто великі сім'ї

багатих африканців та азіатів не можуть обійтися без допомоги членів сім'ї і потребують прислуги. Але за місцевою традицією слуги на цих фермах зазвичай працюють безкоштовно, хоча отримують менше утримання і більше схожі на молодших членів сім'ї. Проте, звісно, прикладів домашнього рабського насильства набагато більше.

Розглянемо ситуацію в Мавританії та малійському суспільстві. Кількість домашніх рабів у Мавританії оцінюється приблизно в 500 000 чоловік. Тобто раби становили близько 20 відсотків населення країни. Це найбільший показник у світі, але питання в тому, що культурно-історичний характер мавританського суспільства, як зазначалося вище, не забороняє суспільних відносин. Раби не прагнули покинути своїх господарів, але, з іншого боку, присутність рабів спонукала їхніх господарів, можливо, купувати нових рабів, у тому числі дітей з бідних сімей, які не хотіли бути наложницями чи розпорядниками. У Мавританії діють правозахисні групи, які борються з рабством, але їх роботі заважають рабовласники, а також поліція та спецслужби, оскільки багато генералів і високопосадовців також використовують безкоштовну домашню працю.

Однією з найпоширеніших форм вільної рабської праці в країнах «третього світу» є дитяча праця на сільськогосподарських роботах, на фабриках і в шахтах. Загалом у всьому світі експлуатується щонайменше 250 мільйонів дітей, у тому числі 153 мільйони в Азії та 80 мільйонів в Африці. Звичайно, не всіх людей можна було назвати рабами в повному сенсі, оскільки багато дітей на фабриках і плантаціях все ще мали зарплату, незважаючи на свою бідність. Але нерідко використовують безкоштовну дитячу працю, коли дітей купують у батьків спеціально для безкоштовної праці. Наприклад, дитяча праця використовується на плантаціях какао та арахісу в Гані та Кот-д'Івуарі. Більшість дітей-рабів були вихідцями з сусідніх бідних і проблемніших країн - Малі, Нігеру та Буркіна-Фасо. Для багатьох молодих людей у цих країнах робота на плантації та отримання їжі

— це принаймні шанс вижити, не знаючи, яким буде життя в родині батьків, яка традиційно мала багато дітей [10].

Фактично ще одне використання рабської праці — використання дітей у збройних конфліктах у країнах «третього світу». Відомо, що в багатьох країнах Африки та Азії добре розвинена практика купівлі та часто викрадення дітей та підлітків із збіднілих сіл для подальшого використання як солдатів. У Західній і Центральній Африці щонайменше 10% дітей і підлітків змушені служити в місцевих повстанських групах і навіть урядових силах, хоча їхні уряди, звісно, приховують присутність дітей у збройних силах. Відомо, що найбільше дітей-солдатів мають Конго, Сомалі, Сьєрра-Леоне та Ліберія.

У тих країнах світу з відносно розвинутою економікою та привабливими для іноземних трудових іммігрантів практика використання нелегалів для отримання безкоштовної робочої сили дуже поширена. Часто в цих країнах є нелегальні трудові мігранти, які через відсутність документів дозволяють їм працювати або навіть доводять, що не можуть належним чином захистити свої права, не наважуються звернутися до поліції і є легкою здобиччю сучасних рабовласників і работорговців. Більшість нелегальних іммігрантів працюють на будівництві, виробничих підприємствах та в сільськогосподарському секторі, і їхня робота може оплачуватися як занижена, так і з затримкою. Рабська праця іммігрантів найчастіше використовувалася своїми одноплемінниками, які прибули в приймаючу країну в цей період і почали власний бізнес.

Останнім часом торгівлю людьми все частіше розглядають як нелегальну імміграцію, особливо в Західній Європі та Північній Америці.

Торгівля людьми також розглядається як проблема в розподілі трудових ресурсів. Розгляд цього з точки зору організації праці приводить до висновку, що торгівля людьми є не що інше, як експлуатація людини, примушування її виконувати певні трудові функції [10].

Таким чином, розгляд торгівлі людьми в історичному аспекті дає можливість дійти висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне коріння. Вона тісно пов'язана з рабством, работоргівлею та експлуатацією проституції третіми особами. Ставлення до неї з боку державної влади в різні часи і в різних країнах було різноманітним, а іноді навіть полярним – від офіційного дозволу до заборони, яка підкріплювалася жорстокими репресіями.

На сучасному етапі розвитку людства торгівля людьми визнана як недопустиме суспільне явище, якому необхідно рішуче протидіяти. Боротьба з ним вимагає вироблення ефективних методів протидії як на державному, так і на міжнародному рівнях

Таким чином, історичний розгляд торгівлі людьми приводить нас до висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне коріння. Це тісно пов'язане з рабством та работоргівлею. На даному етапі розвитку людства торгівля людьми вважається неприйнятним соціальним явищем, яке необхідно рішуче припиняти. Для боротьби з нею необхідна розробка ефективних контрзаходів на національному та міжнародному рівнях.

РОЗДІЛ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

2.1. Міжнародні стандарти регулювання боротьби з торгівлею людьми в сучасному світі

Створення системи міжнародного контролю як за втіленням у життя юридичних зобов'язань, взятих державами у сфері правами людини, включаючи боротьбу з работоргівлею і підневільним станом людей, і діяльність створених цих цілей міжнародним співтовариством спеціалізованих організацій одна із найбільш значних досягнень у сфері за останнє сторіччя.

Рабство, як зазначалося вище, - одне з найдавніших порочних і злочинних явищ, що зародилися на стадії розкладання первісно-общинного ладу, яке сформувало цілу суспільно-економічну (рабовласницьку) формацію і систему правових норм. До XIII століття у більшості країн Західної Європи рабство фактично зникає. Скасування колоніального рабства було пов'язано

як із падінням його економічної ефективності, і з громадським рухом у країнах-метрополіях проти цього ганебного явища. Велика Французька революція проголосила скасування рабства 1793 року. Однак у французьких колоніях цей акт був приведений у життя сутнісно лише 1848 року. Великобританія юридично скасувала рабство 1807 року, але до 1833 року рабство в англійських колоніях зберігалось. У 40-х роках ХІХ століття оголосила про відміну рабства Португалія, а в 60-х роках — більшість держав Американського континенту. У рабство було скасовано 1863 року у результаті громадянської війни 1861–1865 років між Північними і Південними (рабовласницькими) штатами. У арабів Центральної та Південної Аравії та деяких країнах Африки (Ефіопія, Нігерія та інших.) рабство зберігалось й у ХХ столітті. Так, в Ефіопії воно було офіційно скасовано лише у 1930 році.

Нині рабство у його класичному узаконеному вигляді майже зустрічається у світі, проте це виключає проблеми утримання людей рабському стані взагалі.

Сучасне міжнародне право визнає рабство злочином міжнародного характеру, що посягає на особисті права людини.

Боротьба з рабством та підневільним станом людей почала здійснюватися під керівництвом Ліги Націй, а потім ООН. Серед прийнятих даними організаціями документів та створених органів слід виділити:

- роботу Тимчасової комісії з рабства (червень 1924 року), що розробляє під егідою Ліги Націй відповідну конвенцію та сучасні уявлення (підходи, трактування), спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми та підневільним станом;

- прийняття Конвенції ООН 1926 року щодо рабства, що містить визначення понять «рабства» та «торгівлі невольниками», що накладає на держави певні зобов'язання у цій сфері політики та права; що звертає увагу на небезпеку примусової праці, подібної до рабства (держави зобов'язалися

застосовувати примусову працю тільки для ліквідації стихійних лих, аварій тощо) [11].

Визначення рабства, що має першорядне значення для міжнародного співтовариства у його зусиллях щодо ефективного викорінення цього явища, стало предметом розбіжностей із самого початку роботи у цій галузі. Визначення викликали розбіжності з двох причин: по-перше, було висунуто різні концепції щодо того, які види практики слід кваліфікувати як рабство і, відповідно, визначати як такі, що підлягають ліквідації; по-друге, визначення часто пов'язувалися з зобов'язаннями, за якими держави повинні вживати певних заходів щодо виправлення становища. Питання найбільш відповідних стратегій викорінення тієї чи іншої форми рабства незмінно ставав предметом розбіжностей.

Для того, щоб Організація Об'єднаних Націй або будь-який інший міжнародний орган могли ефективно виконувати мандат, пов'язаний з проблемою рабства, необхідно досягти міжнародного консенсусу щодо того, які види практики підпадають під поняття рабства. Якщо цей термін тлумачити таким чином, що він охоплює всі прояви соціальної несправедливості або порушення прав людини, які можуть зустрічатися на практиці, він стає настільки широким, що втрачає всякий сенс. Такий надмірно широкий підхід у свою чергу приводив би до зниження цілеспрямованості роботи по боротьбі з рабством та її ефективності в плані досягнення кінцевої мети, що полягає у ліквідації цього явища. У зв'язку з цим виникає необхідність проведення огляду визначень рабства, які у міжнародних угодах, аби спробувати визначити види практики, охоплені цим поняттям.

Першою міжнародною угодою, що містить визначення рабства, була Конвенція про рабство, укладена під егідою Ліги Націй 25 вересня 1926 року. Вона визначила рабство як "становище або стан особи, щодо якої здійснюються деякі або всі повноваження, властиві праву власності" (стаття 1, пункт 1). Крім того, вона визначила работоргівлю як "всі дії, пов'язані із

захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням ним з метою звернення його в рабство; всі дії, пов'язані з придбанням раба з метою його продажу чи обміну; всі дії з продажу або обміну особи, набутого з цією метою, і взагалі будь-яка дія з торгівлі або перевезення рабів (стаття 1, пункт 2).Ця Конвенція торкнулася також проблеми примусової праці, вказавши, що "примусова праця може вимагатися тільки для суспільних цілей", і зобов'язавши держави-учасниці "вжити всіх необхідних заходів для того, щоб обов'язковий або примусовий труп не призвів до умов аналогічних до рабства".

Хоча Конвенція про рабство і поставила рабство та пов'язані з ним звичаї поза законом, вона не лише не встановила процедур розгляду випадків прояву рабства в державах-учасницях, а й не передбачила створення міжнародного органу, який міг би оцінювати та розглядати заяви про порушення. Незважаючи на ці недоліки, Лізі Націй вдалося через пропагандистську діяльність і тиск на уряд - домогтися прийняття законодавства, що забороняє рабство, в таких країнах, як Бірма (1928 рік) і Непал (1926 рік). В 1931 Ліга заснувала комітети експертів для розгляду інформації про рабство, проте робота другого з цих органів - Консультативного комітету експертів з питання про рабство- була перервана в результаті початку другої світової війни.

- Конвенцію МОП № 29 1930 року, щодо «примусової чи обов'язкової праці», яку треба розуміти як будь-яку роботу чи службу, що вимагається від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг (п. 1 статті 2).

У Конвенції також обумовлювалися види робіт та служб, які не можуть бути віднесені до примусової або обов'язкової праці (п. 2 ст. 2), висувалась вимога до держав подання щорічних доповідей щодо заходів щодо реалізації положень Конвенції Міжнародному Бюро Праці [12];

- Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн Осі від 8 серпня 1945

року, який у т. ч. запровадив поняття злочину проти людства та поневолення цивільного населення під час війни [13];

- Загальну декларацію прав людини 1948 року, у ст. 4 якої проголошувався важливий принцип: «Ніхто не повинен утримуватися в рабстві чи підневільному стані. Рабство та работоргівля забороняються у всіх їхніх видах» [14];

- при ЕКОСОС (Економічній та Соціальній Раді) ООН створюється спеціальний Комітет з питань рабства, що встановлює факти рабства та підневільного стану в неприкритій та завуальованій формі у ряді країн світу [15];

- Конвенцію ООН 1949 року щодо боротьби з торгівлею людьми та експлуатації проституції третіми особами [16];

- Додаткову конвенцію ООН 1956 року про скасування рабства, работоргівлі, інститутів та звичаїв, подібних до рабства, що істотно доповнює Конвенцію 1926 року з таких питань, як: звернення до домашнього рабства жінок, продаж дітей і експлуатація дитячої праці, боргова кабала, кріпосний стан і т. д.[17]. Так, наприклад, під «обличчям, що перебуває в підневільному стані», розуміється особа, яка перебуває в стані або становищі, що утворилося в результаті інститутів або звичаїв, подібних до рабства (п. «б» Додаткової конвенції); боргова кабала — як «різновид рабства, становище чи стан, що виникає внаслідок захоплення заручника боржником у віднесення обов'язку своєї особистої праці чи праці залежних від нього осіб (п. «а» ст. 1 Додаткової конвенції); работоргівля розуміється як «будь-які дії, пов'язані із захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням їм з метою звернення його в рабство ... і взагалі будь-яка дія з торгівлі або перевезення рабів будь-яким транспортним засобом» (п. «с» ст.7 Додаткової конвенції). Під «торгівлею невільниками» у цій Конвенції мається на увазі «будь-який акт захоплення, придбання або поступки» [17];

- Конвенцію МОП № 105 1957 року про скасування примусової праці (праця не може бути: засобом підтримки дисципліни; покаранням за участь у

страйках; мобілізаційним компонентом економічного розвитку країни; політичною дією; мірою дискримінації з належності або віросповідання) [18];

- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року [19] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1976 року [20];

- Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, націлену на вироблення заходів щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок [21].

До конвенцій, прийнятих у рамках ООН протягом останніх двох десятиліть, пов'язаних із протидією торгівлею людьми, слід віднести:

- Конвенцію ООН з морського права 1882, ст. 99 якої зобов'язує держави вживати ефективних заходів боротьби з перевезенням рабів на морських судах, включаючи огляд судів, підозрюваних у участі у работоргівлі [22];

- Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, що сприяє припинення незаконного переміщення та утримання дітей, негайного їх повернення до Договірних Держав [23];

- Конвенцію про права дитини 1989 року, яка проголошує дитину повноцінною та повноправною особистістю, захищеною від економічної експлуатації, небезпечною для здоров'я роботи тощо, чиї права на освіту, духовний розвиток мають бути надійно захищені державою (у Конвенції йдеться про заборону експлуатації дітей у порнографії, сексуальній експлуатації, торгівлі дітьми та їх контрабанді в подібних цілях тощо) [24];

- Міжнародну конвенцію про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 року (набула чинності 2003 року) [25];

- Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, який доповнює національні органи кримінальної юстиції у переслідуванні злочинів проти людства, геноциду, агресії та за військові злочини [26];

- Конвенцію про захист дітей та співробітництво щодо іноземного усиновлення 1993 року, спрямовану на боротьбу з викраденнями та торгівлею людьми, що регулює процес усиновлення [27];

- Конвенцію МОП № 182 1999 року про заборону та негайні заходи щодо викорінення найгірших форм дитячої праці, під якими розуміються як усі форми рабства, продажу дітей, боргової кабали тощо, так і використання, вербування дітей для участі у збройних конфліктах, у виробництві та поширенні наркотиків, занятті проституцією та в порнографічних уявленнях. Національним законодавством, відповідно до цієї Конвенції, повинні бути визначені (заборонені) види робіт, які завдають шкоди здоров'ю дітей, їх безпеці чи моральності. При цьому в країні призначається компетентний орган, відповідальний за вирішення цих питань [28];

- Факультативний протокол № 2 2000 року до Конвенції ООН про права дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, що активізує міжнародне співробітництво в даній галузі, боротьбу з поширенням практикою секс-туризму;

- Конвенцію проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та протоколи № 1 і 2 до неї проти незаконного ввезення по суші, морю та повітрі мігрантів та про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, в яких проводиться новий поняттєвий апарат та виробляються заходи щодо протидії за участю світової спільноти. Злочином транснаціонального характеру визнається злочин, який вчиняється більш ніж в одній державі, але його наслідки мають місце і в іншій державі. Під торгівлею людьми в Протоколі № 2 мається на увазі здійснюване з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування або отримання людей шляхом загрози, силою або викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або вразливістю становища або шляхом підкупу у вигляді платежів для отримання згоди особи, що контролює іншу особу. Це і вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини для експлуатації, включаючи примусову працю, сексуальну експлуатацію, рабство, вилучення органів.

Як видно, конвенції та інші документи ООН закладають основу сучасної системи протидії торгівлі людьми на міжнародному та

внутрішньодержавному рівнях, що доповнюється рішеннями низки регіональних міжнародних організацій, спілок.

Серед них конвенції такої авторитетної регіональної міжнародної організації, як Рада Європи (РЄ). У рамках цієї організації 4 листопада 1950 року було прийнято Європейську конвенцію про захист правами людини та основних свобод (ЕКПЛ), яку потім було доповнено рядом протоколів до неї. Як зазначалося вище, ст. 4 ЄКПЛ містить заборону на рабство чи підневільний стан. У ній говориться: « Ніхто нічого не винні у рабстві чи підневільному стані. Ніхто не повинен залучатися до примусової чи обов'язкової праці». Пункт 3 ст. 4 ЄКПЛ обов'язкова включає роз'яснення те, що «не входить» у поняття «примусова чи праця».

Звернення в рабство або факт використання примусової праці дійсно є абсолютно неприпустимими і завдають тяжкої шкоди людській гідності. Йдеться про порушення найелементарніших прав людини, вважає Мікеле Де Сальвіа, професор Католицького університету Мілана, юрисконсульт Європейського Суду з прав людини. Важливість включення до ЄСПЛ такого положення полягає в тому, що таким чином було урочисто проголошено та офіційно визнано заборону, яка вже існувала як принцип у всіх європейських юридичних системах. Поряд з нелюдською або такою, що принижує людську гідність, звернення в рабство або примус до будь-якого виду насильницької праці абсолютно заборонено [29].

Повна відсутність правового регулювання, яке стосується звернення до рабства або залучення до примусової праці, свідчить про загальне засудження подібного підпорядкування людської особи як із боку закону, так і громадською думкою. Однак не можна заплющувати очі на той факт, що це явище існує в багатьох країнах, і що існують більш менш приховані форми нових способів підпорядкування окремих осіб, форми дуже близькі до рабства або підневільного стану.

Не даючи визначення рабству, ЄКПЛ у своїй ст. 4 фактично повторює норму про заборону рабства та підневільного стану, додаючи до неї

положення про заборону «примусової та обов'язкової праці». На думку Д. Гом'єна, Д. Харріса та Л. Зваака, справжнє положення про заборону існувало раніше у формулюванні, взятому з Конвенції МОП 1930 року. Але, незважаючи на подібність, між цими поняттями можна провести відмінність: рабство означає приватну власність на людину, а підневільний стан — це менш екстремальна форма експлуатації праці інших: кріпацтво, боргова залежність, продаж дружин у рабство як майно тощо. говорить про загальні умови праці, яких людина не може уникнути. Поняття підневільного стану навіть не визначається Конвенції, в її тексті не пояснюється різниця між поняттям рабства і поняттям примусової праці. У своїй доповіді у справі Ван Дрогенберка Європейська Комісія з прав людини охарактеризувала цей стан таким чином: «...крім зобов'язання надавати іншому певні послуги, поняття підневільного стану включає зобов'язання з боку кріпака жити у володінні іншого і неможливість змінити свій стан». На думку тієї ж Європейської Комісії, елементи примусової чи обов'язкової праці полягають: по-перше, у тому, що працівник залучається до праці або на службу проти своєї волі, і, по-друге, вимога про виконання роботи чи несення служби несправедливо чи деспотично чи сама робота або служба тягне у себе тяготи, яких можна уникнути.

Продовжуючи розмову про Конвенцію РЄ та інших документів Ради Європи, що тією чи іншою мірою зачіпають проблематику рабства та підневільного стану, торгівлі людьми.

Звертає на себе увагу оновлена редакція Європейської Соціальної Хартії 1996 року, що включає три основні блоки прав та принципів: а) захисту праці; б) соціального захисту від населення; в) особливого захисту поза трудовою сферою (права дітей та підлітків, матерів, сімей осіб з певними вадами, трудящих-мігрантів та їхніх сімей, осіб похилого віку).

Нова редакція Європейської Соціальної Хартії від 3 травня 1996 року містить такі норми, як: - усі працівники мають право на рівні можливості та на рівне звернення до сфери зайнятості без дискримінації за ознакою статі

(ст. 20); - усі працівники мають право на захист у разі - всі працівники мають право на захист від претензій у разі банкрутства підприємця (ст. 25), - усі працівники мають право на захист своєї гідності в період трудової діяльності (ст. 26); сімейні обов'язки, які надходять або бажають вступити на роботу, мають право зробити це, не піддаючись дискримінації і по можливості не вступаючи в конфлікт зі своїми сімейними обов'язками (ст. 27), кожен має право на захист від бідності та соціального остракізму (ст. 30). - кожен має право на житло, включаючи надання житла на рівні адекватних стандартів (ст. 31).

Ці та інші норми, що містяться в оновленій редакції Європейської Соціальної Хартії, зміцнюють соціальний статус людини, її правову захищеність, у т. ч. за умов кризових ситуацій, «профілактують» бідність, підневільний стан, торгівлю людьми [29].

Як зазначалося вище, «нове дихання» боротьба з торгівлею людьми, правове забезпечення даної діяльності та міжнародного співробітництва на європейському просторі набули після ухвалення Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми (Варшава, 16 травня 2005 року). На думку Данієла ЛевіПоеш, Генерального директора з прав людини програми DGII РЄ, Рада Європи відчувала необхідність посилити протидію торгівлі людьми шляхом розробки юридично обов'язкового до виконання договору [30]. Комітет міністрів замовив дослідження доцільності прийняття Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми, в якій містилося Висновок про цінність такої конвенції на підставі трьох факторів: 1) йшлося про регіональний документ, що доповнює Палермський протокол ООН (всесвітній документ), що краще пристосований до європейських реалій і покриває всі аспекти торгівлі людьми; 2) особливу увагу до прав жертв як прав людини, включаючи гендерні аспекти, відповідно до однієї з основних місій Ради Європи; 3) створення ефективного та незалежного механізму моніторингу.

Для розробки цього документа у 2003 році було створено Спеціальний комітет із протидії торгівлі людьми (САНТЕН), членами якого стали

представники всіх держав — членів Ради Європи, а представники інших органів Ради Європи (зокрема Парламентської Асамблеї), інших міжнародних організацій (включаючи ОБСЄ) та Міжнародну організацію з міграції, ЮМ) та НУО (включно з Anti-Slavery International) отримали статус спостерігачів. САНТЕН приступив до роботи у вересні 2003 року та провів 8 засідань. Він завершив роботу у лютому 2005 року; проєкт Конвенції було передано для ухвалення до Комітету міністрів. Конвенція була відкрита для підписання 16 травня 2005 року у Варшаві на третьому Саміті глав держав та урядів країн – членів Ради Європи. Нині вона ратифікована трьома державами та підписана 29 країнами — членами Ради Європи та однією країною, яка не є її членом. Для її набуття чинності необхідна ратифікація десятима державами. З метою сприяння її підписанню та ратифікації, якнайшвидшого набуття чинності у 2006 році відбулася кампанія Ради Європи проти торгівлі людьми.

У ході її було проведено п'ять регіональних семінарів за Конвенцією: у Румунії (у рамках головування Румунії у Комітеті міністрів) у Латвії, Італії, Норвегії та Греції (за участю Російської Федерації). 2007 року пройшло сім аналогічних семінарів. Пріоритет при цьому віддавався країнам, які вже підписали Конвенцію. Звичайно, Рекомендація № R (2000) 11 про боротьбу з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації все ще зберігає своє значення, проте Конвенція — це обов'язковий для виконання договір (після її ратифікації), а не зведення політичних принципів. Відповідно до технічного завдання САНТЕН, норми Конвенції про протидію торгівлі людьми мають бути вищими за існуючі норми, але якби були виконані норми, встановлені Рекомендацією, це був би вже величезний крок уперед для кращого дотримання прав людини.

До безперечних переваг Конвенції РЄ про протидію торгівлі людьми (порівняно з існуючими) слід віднести: а) наявність незалежного механізму моніторингу за положенням у цій галузі, дотриманням державами взятих на себе зобов'язань; б) особливу увагу до жертв торгівлі людьми, захисту та

просування їх прав; в) чітко прописані кримінально-правові аспекти боротьби з торгівлею людьми; г) юридична обов'язковість Конвенції для держав, що його підписали.

Декларація прав дитини (ООН) 1959 року підкреслила, що діти потребують особливої охорони та турботи, і їм має бути надано спеціальний міжнародний правовий захист від усіх злочинних посягань. Конвенція ООН 1989 року про права дитини поклала на всі держави обов'язок захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, використання дітей у порнографії та порнографічних матеріалах, активно займатися запобіганням викраденню дітей та торгівлі ними.

Як показує практика, особливого правового захисту у зв'язку з рабством і підневільним станом, торгівлею людьми потребують жінки та діти [30].

З метою підвищення контролю за дотриманням прав дітей у 1991 році в рамках ООН було затверджено Тимчасові правила процедури Комітету з прав дитини, що складається з 10 незалежних експертів, що обираються. Держави-учасниці Конвенції через Генерального секретаря ООН представляють відповідні доповіді про становище дітей у країні, а Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї провести додаткові дослідження «з окремих питань щодо прав дитини», задіявши для цього ЮНІСЕФ та інші компетентні органи ООН.

Важливу роль захисту прав жінок грає Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», підготовлена і прийнята грудні 1979 року. У ній нагадується, що дискримінація жінок порушує принципи рівноправності та поваги до їхньої людської гідності, перешкоджає участі жінок нарівні з чоловіками в політичному, соціальному, економічному та культурному житті своєї країни, заважає зростанню добробуту суспільства та сім'ї та ще більше ускладнює повне розкриття можливостей жінок на благо своїх країн та людства [31].

Особливо актуально у зв'язку зі світовою соціально-економічною кризою звучать і основи преамбули Конвенції: «... В умовах злиднів жінки

мають найменший доступ до продовольства, охорони здоров'я, освіти, професійної підготовки та можливостей для працевлаштування, а також до інших потреб».

Для реального повсюдного забезпечення виконання зазначених вище положень Директива ЄС 75/117 (1975) зобов'язала держави-члени усунути з національних законодавчих актів, колективних договорів та угод всі положення, які прямо або опосередковано зберігають дискримінацію чоловіків

Таким чином, до теперішнього часу світовою спільнотою створена достатня «первинна правова база» протидії торгівлі людьми та підневільному стану людей, особливо жінок та дітей, проблема полягає у необхідності активізації зусиль боротьби з цими вкрай негативними діями. Усвідомлення того, що свобода і людська гідність є не лише загальнолюдськими цінностями, а й наріжними каменем процесу розбудови цивілізованих націй, формування та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики, політики національної безпеки, все більше вкорінюється в суспільстві. Сьогодні права людини є загальнолюдською цінністю. Вони закріплені в багатьох міжнародно-правових документах.

2.2. Інституційні механізми протидії торгівлі людьми у контексті сучасного міжнародного права

Функції міжнародного контролю постійно розширюються і вдосконалюються, деякі форми і методи запозичуються з внутрішньої практики держав або 200-річної світової історії боротьби з рабством. Контроль суттєво підвищує ефективність застосування узгоджених норм і принципів міжнародного права кожною державою — учасницею міжнародних угод, відповідальність за їхнє пунктуальне виконання. Форми такого контролю багато в чому залежать від характеру порушених (систематично порушуваних) прав людини і можуть бути найрізноманітнішими. Вони визначаються Статутом, рішеннями ООН та її

спеціалізованих установ, міжнародними організаціями та угодами універсального та регіонального характеру (наприклад, Статутом, конвенціями, резолюціями Ради Європи, у т. ч. Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод та додатковими протоколами до неї, роботою Європейського Суду з прав людини тощо).

Розглянемо більш детально функціонування міжнародних інституційних механізмів протидії торгівлі людьми, інструменти та заходи протидії торгівлі людьми. Оскільки глобальну систему міжнародних організацій по боротьбі з торгівлею людьми очолює Організація Об'єднаних Націй, розглянемо її в першу чергу [32].

Організація Об'єднаних Націй заснувала Комісію з запобігання злочинності та кримінального правосуддя, Спеціальну робочу групу Комісії з торгівлі людьми (Робоча група), Спеціального доповідача Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо жінок та Управління Верховного комісара ООН з прав людини. В рамках Організації Об'єднаних Націй Робоча група з сучасних форм рабства несе спільну відповідальність за вивчення всіх аспектів рабства. Перше засідання групи, тоді відомої як Робоча група, відбулося в 1975 році, а в 1988 році група була перейменована.

Усі ці структури спільно працюють над включеними питаннями, пов'язаними з торгівлею людьми на міжнародному, регіональному та національних рівнях. Крім того, Управління ООН з контролю за поширенням наркотиків та запобігання злочинності здійснює роботу над «Глобальною програмою, спрямованою на боротьбу з торгівлею людьми», головну увагу зосереджено на ролі злочинних угруповань у нелегальній торгівлі наркотиками і людьми, а також на розробці заходів щодо здійснення кримінального правосуддя.

Багато міжнародних організацій з власними сферами діяльності та у співпраці з Робочою групою ООН активно залучаються до зусиль з ліквідації сучасних форм рабства.

Що стосується *Міжнародної організації з міграції (МОМ)*, то її діяльність переважно зосереджена на дослідженні. Сьогодні МОМ реалізує 51 проект у чотирьох напрямках:

1) «Дослідження»: важливий інструмент для кращого розуміння проблеми торгівлі людьми; 2) «Профілактика»: кампанія з підвищення обізнаності щодо потенційних жертв. 3) «Захист жертв»: притулки в країнах транзиту та центри прийому в країнах походження; гарячі лінії; програми допомоги; 4) «Технічне співробітництво»: допомога урядам у розробці законопроектів та поширенні передового досвіду для ефективного вирішення проблем та захисту основних прав жертв торгівлі людьми [32].

Міжнародна організація праці (МОП) робить значний внесок у боротьбу з торгівлею людьми. За час свого існування організація прийняла декілька нормативних актів у боротьбі з торгівлею людьми.

Уряди звітують перед МОП про кроки, які вони зробили для виконання цих міжнародних стандартів. Ці звіти розглядаються Комітетом експертів із застосування конвенцій і рекомендацій та Міжнародною конференцією праці. Розгляд будь-яких проблем ведеться до їх остаточного вирішення. МОП також активно впроваджує програми технічної допомоги для боротьби з дитячою працею, рабством та іншими неприйнятними формами експлуатації. МОП надає інформацію Робочій групі з сучасних форм рабства; у свою чергу, робота Робочої групи висвітлює ступінь дотримання конвенцій МОП та ситуації, у яких МОП може допомогти у вирішенні цього питання.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) зробила значний внесок у боротьбу з торгівлею людьми. Під час слухань Робочої групи представники ВООЗ підтвердили, що сексуальна експлуатація, боргова кабала, торгівля дітьми та практика апартеїду становлять серйозну загрозу психологічному та соціальному розвитку жертв. Сексуальна експлуатація також підвищує ризик передачі вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ) та СНІДу. Окрім допомоги в дослідженнях дитячої проституції та розробці методів профілактики та лікування захворювань, ВООЗ та її регіональні агентства надають технічну

допомогу у конкретних проектах. Зараз ВООЗ також розробляє рекомендації щодо торгівлі людськими органами для трансплантації [33].

Рабство та подібні до рабства практики були предметом багатьох конференцій та доповідей, спонсорованих *ЮНЕСКО*. Наприклад, ЮНЕСКО фінансує дослідження щодо захисту неповнолітніх від порнографії, які проводить Міжнародне католицьке дитяче бюро. У 1988 році на конференції ЮНЕСКО досліджували вплив збройних конфліктів на дітей і запропонували заходи щодо захисту та заохочення прав дітей у цьому контексті.

У 1992 році ЮНЕСКО організувала конференцію, присвячену Конвенції 1949 року про протидію торгівлі людьми та експлуатації проституції іншими. Її метою є надання рекомендацій для забезпечення більш точного виконання Конвенції [34].

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) відіграє важливу роль у реалізації міжнародних стратегій, пов'язаних із сучасними формами рабства. ЮНІСЕФ отримав широку підтримку для швидкого прийняття та ратифікації Конвенції про права дитини та організував Всесвітній саміт у справах дітей у Нью-Йорку у вересні 1990 року.

Учасники саміту на найвищому політичному рівні схвалили Загальну декларацію та План дій щодо виконання Всесвітньої декларації 1990-х років про виживання, захист та розвиток дітей. Відповідно до плану дій країни працюють над полегшенням тяжкого становища мільйонів дітей, які живуть у переповнених умовах - дітей-сиріт і безпритульних дітей, біженців або переміщених осіб, жертв війни, природних і техногенних катастроф, дітей трудових мігрантів та представників інших уразливих груп, жертви сексуальної та інших форм експлуатації, діти-інваліди, неповнолітні правопорушники та жертви апартеїду та іноземної окупації.

Одна з постійних груп *Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ)* вирішує конкретні проблеми, в якій опиняються діти-біженці. Рекомендації УВКБ ООН щодо дітей-біженців охоплюють участь озброєних дітей у збройних конфліктах та усиновлення безпритульних дітей.

Комісія ООН щодо становища жінок приділяє велику увагу таким питанням, як рабство, особливо щодо жінок. Це знайшло відображення в дебатах, висновках та рекомендаціях Десятиліття жінок ООН у Мексиці, Копенгагені та Найробі. Комітет надає інформацію Робочій групі з сучасних форм рабства.

У своєму дослідженні жорстокого поводження з дітьми, включаючи незаконну торгівлю та продаж дітей, *Управління ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя* визначило чотири можливі відповіді за допомогою механізмів правосуддя. Вони включають запобігання злочинам, лікування та компенсацію жертвам, правові санкції та поводження з правопорушниками, а також відновлення їх статусу.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) проводить Конференції з питань торгівлі людьми для підтримки та координації зусиль національних правоохоронних органів у боротьбі з торгівлею жінками та дітьми. Його головне завдання – допомогти країнам-членам Інтерполу посилити контроль та обмінюватися інформацією про переміщення та діяльність проституції на міжнародному рівні. Генеральний секретаріат Інтерполу надає інформацію, необхідну для притягнення до відповідальності торговців людьми на запит членів Інтерполу [34].

У 1996 році проєкт «Марко Поло» почав вивчати маршрути та діяльність злочинців і злочинних угруповань, які займалися нелегальним перевезенням людей з будь-якої точки світу до Західної Європи. У звіті *Marco Polo Intelligence*, опублікованому в 1997 році, зазначено, що найбільша кількість нелегальних іммігрантів, які прибули до Європи між 1992 і 1997 роками, прибули з Іраку, Китаю, Пакистану, Індії або однієї з африканських країн, таких як Нігерія, Руанда чи Сомалі. Це ж розслідування назвало кілька маршрутів для незаконного перевезення громадян Китаю до Західної Європи.

Крім того, Центр попередження міжнародної злочинності (СІСР) спільно з Міжрегіональним дослідницьким центром ООН щодо злочинності

та правосуддя реалізовуватиме глобальну програму боротьби з торгівлею людьми та нелегальною імміграцією.

Питання торгівлі людьми, особливо щодо жінок, неодноразово піднімалося в діяльності ОБСЄ з початку 1990-х років, коли країни-учасниці ОБСЄ зобов'язалися боротися з цим явищем. У 1996 р. ОБСЄ Парламентська асамблея висловила серйозну стурбованість масштабами торгівлі людьми в регіоні ОБСЄ та за його межами, визнаючи зв'язок між цим явищем і проблемами економічної трансформації та зростанням організованої злочинності (Стокгольмська декларація, 1996 р.). Під час семінару ОБСЄ з людського виміру (1997) та Конференції з людського виміру (1998) неурядові організації та декілька країн-учасниць підтвердили, що торгівля людьми та насильство щодо жінок мають дуже негативний вплив на життя жінок. У 1998 році Рада міністрів ОБСЄ також визначила торгівлю людьми як нову загрозу безпеці, що вимагає пильної уваги.

Незважаючи на ці заходи, ОБСЄ лише нещодавно почала вживати конкретних заходів для боротьби з торгівлею людьми. У 1999 році ODIHR підтримала три проекти протидії торгівлі людьми, робота над двома була продовжена в 2000 р. У квітні 1999 року за фінансування зі Сполучених Штатів ODIHR створив консультанта з питань торгівлі людьми, який включав допомогу ОБСЄ у визначенні ключових сфер боротьби з цими Планами дій та ініціативами ОБСЄ 2000 року.

Деякі польові місії ОБСЄ також стикаються з проблемами торгівлі людьми, переважно на рівні індивідуальної підтримки. Місії ОБСЄ в Албанії, Боснії та Герцеговині повідомили про торгівлю людьми, і члени місій почали координувати свою діяльність з іншими міжнародними організаціями. Найважливішим документом, прийнятим ОБСЄ щодо запобігання торгівлі людьми, є План дій по боротьбі з торгівлею людьми, прийнятий 55 міністрами закордонних справ ОБСЄ на конференції міністрів у Маастрихті в грудні 2003 року.

Також, Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини видало друге видання довідника «Національні механізми перенаправлення – об'єднання зусиль із захисту прав жертв торгівлі людьми: практичне керівництво 2022 року».

Національні механізми спрямування (НМС) – це інституційні механізми, які допомагають державам виявляти жертв торгівлі людьми та забезпечувати їх захист. У цьому довіднику представлена модель керівництва, яку всі держави-учасниці ОБСЄ можуть адаптувати та застосовувати у своїх національних системах для забезпечення того, щоб їх НМС відповідали найвищим стандартам як щодо розробки, так і реалізації.

У Довіднику наведено огляд методів роботи, процедур та послуг, необхідних для чотирьох «стовпів» НМС: ідентифікація та захист; індивідуальна підтримка та доступ до послуг; соціальна інтеграція; та кримінальне правосуддя та відшкодування.

У Довіднику також зазначені різні зацікавлені сторони, що у реалізації НМС, та його ролі у різних установах, і навіть підкреслюється необхідність міждисциплінарного підходу.

Нововведення в цьому оновленому довіднику включають керівництво поводження з дітьми, які стали жертвами торгівлі людьми, та розділ, присвячений охороні здоров'я. Крім того, це керівництво супроводжується серією практичних посібників з оцінки для дорослих та дітей, набором перспективних практик, зібраних в окремих державах-учасницях, та списком із 57 рекомендованих стандартів на допомогу державам-учасницям, які прагнуть запровадити або вдосконалити свої НМС [35].

Рада Європи вирішує проблему торгівлі людьми прямо чи опосередковано через деякі зі своїх комітетів і програм. Серед них продовжує функціонувати багатогранна експертна група під головуванням представників Координаційного комітету з питань гендерної рівності. З 1997 року організація бере участь у кількох ініціативах проти торгівлі людьми «з метою сексуальної експлуатації», включаючи підготовку рекомендацій для

майбутньої Ради міністрів та держав-членів Ради Європи. Рада Європи також організувала та запропонувала кілька семінарів з питань торгівлі людьми, нелегальної імміграції, організованої злочинності та корупції в рамках програми ADACS, включаючи нещодавню навчальну програму з питань торгівлі людьми в Албанії у партнерстві з Управлінням Верховного комісара ООН у справах людей [36].

У 2006 році Рада Європи розпочала кампанію протидії торгівлі людьми. Мета кампанії – привернути повну увагу урядів, парламентарів, неурядових організацій та громадянського суспільства до проблеми торгівлі людьми в сучасній Європі, а також заохотити підписання та ратифікацію Конвенції Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми, як якомога швидше. Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (CETS № 197) була прийнята Радою міністрів 3 травня 2005 року та відкрита для подання у Варшаві 16 травня 2005 року з нагоди Третього саміту глав держав і Підпис глав держав. Уряд Європейської Комісії.

Рада Європи реалізує міжурядову робочу програму з боротьби зі злочинністю через Європейську комісію зі злочинності. Одним з останніх результатів цієї роботи стала остаточна декларація та план дій, прийнятий на саміті Європейської комісії в жовтні 1997 року. Було досягнуто таких домовленостей: - посилення міжнародного співробітництва в боротьбі з тероризмом; - співпраця держав-членів у боротьбі з корупцією, включаючи їх зв'язки з міжнародною злочинністю та відмиванням грошей; - співпраця у вирішенні питань, пов'язаних із вживанням та обігом наркотиків; - прийняття єдиних стандартів для захисту дітей від нелюдського поводження з метою експлуатації, включаючи дитячу порнографію [37].

Важливий внесок у протидію торгівлі людьми роблять неурядові організації. Сфери участі НУО включають надання правової допомоги та допомоги дітям, які постраждали від надзвичайних ситуацій; реабілітація дітей, залучених у збройні конфлікти; організація кампаній з ліквідації дитячої проституції; допомога у розробці законодавства про усиновлення за

кордоном; розвиток допомоги дітям, які загрожують сексуальній експлуатації.

Міжнародні, регіональні та місцеві НУО працюють над підвищенням обізнаності про торгівлю людьми та переконанням своїх урядів взяти на себе більшу відповідальність за цю проблему. Наприклад, Рада з прав людини відіграла важливу роль у нагляді за розробкою проекту Протоколу ООН проти торгівлі людьми, допомагаючи включати положення щодо захисту жертв торгівлі людьми та враховуючи загальноприйняті норми прав людини. Human Rights Watch, Global Survival Network, неурядові організації з питань торгівлі жінками, такі як Глобальний альянс проти торгівлі жінками (GATW), Human Rights Law Group та La Strada, діють на міжнародному рівні. Такі організації, як Інститут відкритого суспільства (OSI) і Жіноча мережа Схід-Захід (NEWW), мають більш широкий внесок у боротьбу з торгівлею людьми, прагнучи допомогти та підтримати нові та партнерські НУО в ЦСЄ та СНД.

Таким чином, сьогодні боротьба з торгівлею людьми ведеться на всіх рівнях, від глобального до національного, шляхом впровадження міжнародних інституційних інструментів, національних механізмів та програм протидії торгівлі людьми. Проте кримінальне законодавство багатьох країн не виділяє торгівлю людьми як злочин і легалізує такі її форми, як проституція. Боротьба з торгівлею людьми має базуватися на комплексному підході та здійснюватися шляхом створення глобального інституційного механізму для боротьби з торгівлею людьми, шляхом інтеграції зусиль державних установ, міжнародних організацій, кожного члена суспільства та країн походження.

Політика ЄС щодо протидії торгівлі людьми наразі підпорядковується новій Директиві Європейського Парламенту та Ради про запобігання торгівлі людьми, боротьбі з нею та захист жертв, яка скасовує Рамкове рішення 2002/629/ЖНА, від 5 квітня 2011 р. № 2011/36/ЄС. Директива базується на положеннях Протоколу про запобігання, придушення та покарання за

торгівлю людьми, особливо жінками та дітьми, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та Конвенцію Ради Європи 2005 року про протидію торгівлі людьми [38].

Директива 2011/36 містить заходи щодо запобігання торгівлі людьми. З метою координації політики ЄС щодо боротьби з сучасними формами рабства у 2010 році в ЄС було створено *Європейський координатор з боротьби з торгівлею людьми*. Цю посаду обіймає представник Кіпру пані Мірі Васіліада. Їїго місія полягає у сприянні координації та узгодженості діяльності установ, установ та держав-членів ЄС, а також третіх країн та міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми.

Інституційні механізми ЄС також включають Групу експертів ЄС з питань торгівлі людьми, створену Європейською комісією у 2003 році. Експертна група складається з 12 кваліфікованих експертів, здатних боротися з торгівлею людьми. Ця компетенція має ґрунтуватися на досвіді, набутому в урядах країн-членів ЄС, кандидатських та міжурядових організаціях, неурядових організаціях, які займаються боротьбою з торгівлею людьми або проводять дослідження в державних чи приватних вищих навчальних закладах. Метою експертної групи є надання рекомендацій Європейській Комісії щодо торгівлі людьми. Торгівля людьми є злочином і одним із мандатів *Європолу та Євроюсту*. Обидва інститути ЄС можуть відігравати важливу роль у міжнародному співробітництві проти торгівлі людьми. Євроюст проводить щорічні стратегічні наради та регулярні зустрічі для координації досліджень 143 судових позовів щодо боротьби з торгівлею людьми [39].

Ще одною інституцією ЄС, яка активно бореться з торгівлею людьми, є Євроюст. Основною метою Євроюсту є сприяння співпраці компетентних органів у країнах-членах та покращення координації у сфері транскордонних розслідувань, надання додаткових результатів у контексті окремих випадків, які вимагають допомоги та співпраці. Євроюст також допомагає державам-

членам у співпраці з компетентними органами третіх країн, які уклали угоди про співпрацю або інші угоди.

Примітним у дослідженні є мережа співпраці між країнами-членами ЄС на рівні прокуратури чи європейської судової влади. Мережа Євроюст працює разом для боротьби з транснаціональною злочинністю, включаючи торгівлю людьми. Ініціатором створення мережі Євроюст є Швеція. Євроюст засновано в 2002 році. Він охоплює всі країни-члени ЄС. У 2008 році Швеція та 13 інших країн-членів ЄС розпочали перегляд та вдосконалення мережі Євроюст, створивши відповідальний орган, який працює цілодобово та 7 днів на тиждень і вирішує невідкладні питання. Ще одним результатом цього процесу є чіткіша та ефективніша роль Європейської мережі правосуддя, яка була створена у 1998 році і включає представників національних кримінальних органів. Основним завданням представника є сприяння оперативній співпраці національних органів по боротьбі з торгівлею людьми.

Тому після огляду регіональних інституційних механізмів ЄС щодо протидії торгівлі людьми було б корисно розглянути приклади боротьби з проблемою на національному рівні держав-членів ЄС. Сьогодні ЄС має багато національних правових систем, і ця різноманітність часто створює проблеми, коли судові процеси виходять за межі національних кордонів. Кримінальне законодавство більшості країн-членів ЄС містить положення про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, хоча національні визначення можуть значно відрізнятися щодо елементів згоди.

2.3. Зарубіжний досвід законодавчого регулювання боротьби з торгівлею людьми

Розглядаючи питання торгівлі людьми, не можна не посилатися на статтю 3 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, яка говорить, що «Кожен має право на життя, свободу та особисту недоторканність». Ніхто

не може бути позбавлений свободи інакше як у випадках і в порядку, встановленому законом».

Відповідно до основних правил міжнародного співтовариства, зокрема стандартів принципів свободи та безпеки людини, що містяться у статті 3 Загальної декларації прав людини, усі держави поділяються на три категорії: - перша категорія включає країни, які повністю дотримуються принципів, наприклад Сполучені Штати Америки, європейські країни; - друга група включає країни, які не повністю дотримуються принципів, але прагнуть до цього. Це включає більшість пострадянських країн; - третя група включає країни, уряди яких не доклали значних зусиль для досягнення мінімальних стандартів. Серед них такі країни, як Киргизстан, Вірменія, Таджикистан, Білорусь, Росія, Афганістан, Іран, Саудівська Аравія, Індонезія та Китай.

Розглянемо деякі країни кожної групи та кроки, які вони вживають для дотримання принципів та боротьби з торгівлею людьми.

Що стосується першої групи, то торгівля людьми є серйозною проблемою, з якою стикаються Сполучені Штати Америки. США – це в першу чергу країна призначення: люди з інших країн незаконно переправляються сюди. Федеральний закон США № 106-386 про захист жертв насильства та підпільної торгівлі людьми вперше був введений конгресменом Крістофером Смітом у листопаді 1999 року і прийнятий Палатою представників і Сенатом 11 жовтня 2000 року на прохання Державного департаменту, який підготував щорічний звіт про торгівлю людьми, що оцінює зусилля урядів у всьому світі щодо досягнення мінімальних стандартів боротьби з торгівлею людьми. У 2000 році Сполучені Штати прийняли Закон про захист жертв торгівлі людьми від 2000 року [40].

До першої групи також входять усі європейські країни, які використовують різноманітні інструменти для вирішення проблем. Особливо ефективним у цьому відношенні є їхнє законодавство [41].

Італія є однією з небагатьох країн Європи з добре налагодженим та ефективним національним механізмом боротьби з торгівлею людьми.

Відповідно до Кримінального кодексу злочином є примушення іншої особи до виїзду за кордон для заняття проституцією шляхом насильства, погроз чи обману. Крім того, в країні реалізується Закон про торгівлю людьми, метою якого є регулювання дій органів у сфері протидії торгівлі людьми, надання допомоги та забезпечення правового статусу потерпілих. Для боротьби з торгівлею людьми Італія прийняла закон 75 лютого 1958 року під назвою «Положення про скасування проституції та боротьбу з експлуатацією проституції», який діє й сьогодні.

У Кримінальному кодексі Франції 1992 року захист за кримінальним законодавством насамперед стосується людини та її основних прав. У березні 2013 року Франція скасувала старий Закон про боротьбу з торгівлею людьми, а 4 грудня 2013 року нижня палата французького парламенту схвалила новий законопроект. Цей Законопроект покликаний санкціонувати покупців інтим-послуг у розмірі 1500 євро.

В Англії, Уельсі та Північній Ірландії з 2009 року діє Кримінальний кодекс про проституцію та покарання за придбання таких послуг. Закон характеризує сувору кримінальну відповідальність довірителя. 12 вересня 2012 року член шотландського парламенту Рода Грант вніс законопроект, який визнає проституцію формою насильства щодо жінок [42].

Другого липня 1998 року Литва першою з країн Балтії прийняла закон, що криміналізує торгівлю людьми. Зловмисникам загрожує від чотирьох до восьми років позбавлення волі. Щодо Латвійської Республіки, стаття 78 Кримінального кодексу Латвійської Республіки 1998 року стосується «порушень національної та расової рівності, обмеження прав людини». Крім того, глава XIV Закону має назву «Злочинні дії проти основних прав і свобод особи» [40]. Кримінальний кодекс Естонії містить статтю 1243. Незаконне позбавлення волі - (1) Незаконне позбавлення волі карається штрафом, арештом або позбавленням волі на строк до одного року. (2) Те саме діяння разом із застосуванням насильства, що загрожує життю чи здоров'ю, карається штрафом або позбавленням волі на строк до п'яти років.

У 2012 році парламент Швейцарії затвердив національний план дій по боротьбі з торгівлею людьми на період 2012-2014 років. План визначає глобальну стратегію боротьби з торгівлею людьми в Швейцарії та ґрунтується на положеннях Конвенції Ради Європи про протидію торгівлі людьми. Він також роз'яснює повноваження та відповідальність державних і федеральних агентств по боротьбі з торгівлею людьми та компетентних регулюючих органів, а також сприяє дотриманню міжнародних зобов'язань і рекомендацій. У 2013 році Комітет з боротьби з торгівлею людьми Федеральної поліції Швейцарії (FEDPOL) надав 396 звітів про торгівлю людьми та контрабанду. Згідно з цими повідомленнями, жертви були переважно зі Східної Європи, Азії, Південної Америки та Африки [43].

Що стосується другої групи країн, наприклад, Молдови, то чинний кримінальний кодекс передбачає досить сувору відповідальність за торгівлю людьми. Кримінальний кодекс містить окрему статтю 165. Кримінальний кодекс також містить статтю 167 про торгівлю людьми. Рабство і подібні до рабства умови [44].

Відповідно до Національного плану дій з протидії торгівлі людьми, затвердженого Указом Президента Грузії № 23 від 25 січня 2007 року, у Грузії створено Національний механізм боротьби з торгівлею людьми.

Правоохоронні органи займаються проблемою торгівлею людьми та іншими злочинами, такими як тероризм, торгівля наркотиками та зброєю, відмивання грошей, корупція та нелегальна імміграція [45].

Третя група, як країна походження, включає Азербайджан. Саме тут жінок і дітей продають і вивозять за кордон з метою сексуального рабства. У Кримінальному кодексі Азербайджанської Республіки є спеціальне положення 106. Рабство. У КК також міститься Стаття 110 КК. Примусове затримання особи та ст.144. Викрадення людини. Кримінальний кодекс Азербайджану також містить окрему статтю 173. Торгівля неповнолітніми.

Вірменія стала членом Міжнародної організації з міграції (МОМ) у 1993 році. З тих пір одним із найважливіших завдань Міжнародної

організації з міграції у Вірменії є боротьба з торгівлею людьми та посилення самодостатності та соціальної інтеграції жертв торгівлі людьми, біженців, переміщених осіб та інших груп із низьким рівнем доходу. У 2011 році Вірменія подала до Європейської комісії свій перший звіт про боротьбу з торгівлею людьми в 2010 році [46].

У Китаї відповідні положення Кримінального кодексу (1997 р.) про боротьбу з торгівлею людьми в основному спрямовані на припинення внутрішньої торгівлі жінками та дітьми. При цьому в законі немає норми, яка карає вигодонабувача. Стаття 239 Кримінального закону Китайської Народної Республіки передбачає відповідальність за викрадення [47].

В окрему групу входять деякі країни, де проституція є законною і за певних умов вважається трудовою діяльністю. Це Австрія, Німеччина, Греція, Нідерланди, Туреччина. У Нідерландах Закон про заборону публічних будинків 1911 року був замінений у жовтні 2000 року новим законом, спрямованим на виведення проституції з тіні шляхом ліцензування. Проте очікуваних результатів закон не приніс. У звіті Національної поліції за 2008 рік (KLPD) зазначено, що від 50% до 90% людей продовжують займатися неліцензованою проституцією [48].

Таким чином, сьогодні боротьба з торгівлею людьми ведеться на всіх рівнях, від глобального до національного, шляхом впровадження міжнародних інституційних інструментів, національних механізмів та програм протидії торгівлі людьми. Проте кримінальне законодавство багатьох країн не виділяє торгівлю людьми як злочин і легалізує такі її форми, як проституція. Боротьба з торгівлею людьми має базуватися на комплексному підході та здійснюватися шляхом створення глобального інституційного механізму для боротьби з торгівлею людьми, шляхом інтеграції зусиль державних установ, міжнародних організацій, кожного члена суспільства, країн походження та призначення.

РОЗДІЛ 3.
ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ
ЛЮДЬМИ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

**3.1. Законодавче регулювання питання протидії торгівлі людьми в
Україні**

Сьогодні в українському законодавстві вже є певна нормативна база, яка може комплексно боротися з торгівлею людьми.

До кінця 2005 року одним із головних документів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми, був Комплексний план боротьби з торгівлею людьми на 2002-2005 роки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2002 року № 766. у трьох основних сферах: 1) запобігання торгівлі людьми, 2) переслідування торговців людьми та 3) захист жертв та їх реінтеграція в суспільство. Аналіз результатів Комплексної програми боротьби з торгівлею людьми на 2002-2005 рр. показує, що економічні проблеми, погані умови на ринку праці, високий рівень безробіття та низька якість життя продовжують змушувати громадян шукати роботу за кордоном, тому така ситуація зберігається в Україні [49].

На прийняття нової програми довелося чекати більше року. У 2006 році розпорядженням КМУ № 188-р від 5 квітня 2006 року було затверджено лише концепцію Національного плану протидії торгівлі людьми на 2006-2010 роки. У концепції зазначено, що на сьогоднішній день заходи боротьби з торгівлею людьми були зосереджені насамперед на боротьбі з міжнародною торгівлею жінками з метою запобігання їх сексуальній експлуатації. Проте торгівлі дітьми приділено недостатньо міжнародної та національної уваги. Ця робота зосереджена насамперед на звільненні дівчат-підлітків і дорослих жінок від сексуального рабства, але виключає маленьких дітей, хлопчиків і чоловіків. Наголошує на необхідності посилення зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних та неурядових організацій щодо впровадження комплексу заходів, спрямованих на вирішення питань, пов'язаних із боротьбою з торгівлею людьми.

Концепція була реалізована в програмі лише наступного року. Постановою Кабміну від 7 березня 2007 р. № 410 затверджено Національний план боротьби з торгівлею людьми [49].

Основними цілями програми є:

- удосконалити механізми правового нагляду для боротьби з торгівлею людьми та протидії торгівлі людьми, включаючи включення торгівлі людьми в освітні програми для дітей та молоді;

- інтерпретаційна робота за допомогою засобів масової інформації щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у протидії торгівлі людьми;

- забезпечення ефективної співпраці українських та інших національних правоохоронних органів у боротьбі та протидії торгівлі людьми;

- надавати допомогу жертвам торгівлі людьми, особливо щодо повернення додому, працевлаштування та професійного навчання;

- удосконалити діяльність реабілітаційних центрів для постраждалих від торгівлі людьми;

- розробити механізми психологічної та соціальної реабілітації дітей, які постраждали від торгівлі людьми;

- співпраця з громадськими та міжнародними організаціями та фондами, які здійснюють діяльність з протидії торгівлі людьми;

- використання міжнародного досвіду щодо запобігання та протидії торгівлі людьми, захисту прав жертв цього злочину, розшуку зниклих безвісти за кордоном, репатріації та реабілітації.

Відповідно до Комплексної програми протидії торгівлі людьми постановою КМУ від 27.06.2003 р. № 987 було затверджено та продовжено застосовувати Типове положення про реабілітаційні центри для постраждалих від торгівлі людьми, метою яких є впровадження психолого-юридичних послуг організації. у разі потреби організувати первинні медичні огляди постраждалих з метою визначення виду, обсягу та місця надання медичної допомоги, забезпечення потерпілих проживанням та харчуванням під час перебування в Центрі, розробку індивідуальних та групових програм реабілітації та соціально-психологічної адаптації. потерпілих до заходів із соціальної реінтеграції осіб, інформування громадськості про плани, функції

та принципи діяльності Центру, проведення профілактичної роботи серед населення щодо запобігання торгівлі людьми.

Постановою Кабміну від 25 грудня 2002 р. № 1961 створено Міжвідомчий координаційний комітет з питань протидії торгівлі людьми для координації здійснення заходів протидії торгівлі людьми. Основними завданнями Міжвідомчої комісії є: координація виконання заходів, визначених Комплексною програмою протидії торгівлі людьми, вирішення питань, що потребують міжвідомчої координації щодо запобігання та протидії торгівлі людьми, розшуку зниклих безвісти, репатріації та реабілітації постраждалих.

Міжвідомчий комітет має повноваження: 1) отримувати від органів виконавчої влади в установленому порядку інформаційно-аналітичні матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань; 2) створювати в установленому порядку спеціальні комісії експертів (робочі групи) для розробки рекомендацій щодо протидії торгівлі людьми залучаються органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, представники наукових установ та громадських організацій 3) заслуховують на засіданнях керівників органів виконавчої влади щодо виконання плану 4) проводять конференції, симпозиуми, конференції та наради з питань протидії торгівлі людьми.

Міжвідомчі комісії під час виконання покладених на них завдань взаємодіють з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, а також міжнародними та іноземними відомствами [49].

Закон України від 21 січня 1994 року «Про порядок виїзду та в'їзду громадян України з України» спрямований на боротьбу з нелегальним переміщенням населення – нелегальною імміграцією. Статті 2 та 10 цього Закону регламентують необхідні для виїзду громадянина за кордон документи та необхідні у певних випадках дозволи.

Щодо боротьби з експлуатацією жертв торгівлі людьми, відповідно до статей 28 і 52 Конституції України введено в дію численні норми, які забороняють катування, жорстоке, нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження і покарання, а також насильство та експлуатацію дітей.

Основні принципи законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. (ст. 46, 47) та Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р. визначають умови трансплантації органів та інших органів, питання, пов'язані з трансплантацією.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. розкриває основні права і свободи дітей та охоплює заходи, вжиті державою для забезпечення цих прав.

Статті 282-287 та 287 Сімейного кодексу України регулюють усиновлення іноземцями дітей громадян України. Стаття 24 Закону України про охорону дитинства. Водночас стаття 283 Сімейного кодексу України передбачає, що дитина може бути усиновлена іноземцем, якщо протягом року після реєстрації в центрі усиновлення жоден громадянин України не захоче її усиновити або піклуватися про його/її сім'ю. Наказом МОЗ України від 4 січня 1997 р. № 2 затверджено перелік захворювань, при яких надається право на усиновлення хворих дітей без виконання умов обліку Центру усиновлення дітей Міністерства освіти України.

Законодавчі акти, що розглядаються, зазвичай декларують захист окремих прав громадян, порушення яких може призвести до кримінальної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності. Кримінальний кодекс України містить низку статей, які встановлюють відповідальність за різні види незаконного використання чи незаконної експлуатації людини. Зокрема, регулюється відповідальність за дії незаконного усиновлення (стаття 169 Кримінального кодексу), створення або утримання місць розпусти (стаття 302 Кримінального кодексу втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК), експлуатацію дітей (ст. 150 КК), порушення

встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК), насильницьке донорство (ст. 144 КК) тощо.

Відповідно до концепції Комплексної програми запобігання злочинності, пріоритетними напрямками програми є боротьба з використанням дитячої праці, ліквідація торгівлі дітьми та її сексуальної експлуатації та інших форм насильства щодо дітей, запобігання злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, посилення кримінальної переслідування осіб, причетних до їх злочинів, а також реабілітація та соціальна реінтеграція жертв таких злочинів.

У національному законодавстві в 2012 році Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про боротьбу з торгівлею людьми» визначає поняття торгівлі людьми.

Торгівля людьми розуміється як виконання незаконної угоди з особою та вербування, передача, приховування, передача чи прийом особи з метою експлуатації, включаючи секс, обман, шахрайство, вимагання, уразливість або використання чи погрозу насильства, використання службового становища чи речовин чи інші дії в залежності від інших осіб, згідно з Кримінальним кодексом України.

Слід також зазначити, що до правової бази України входять чинні міжнародні договори, обов'язковість яких ратифікована Верховною Радою України. Отже, ратифіковані Україною міжнародні договори, є як міжнародним, так і національним законодавством України [50].

Серед них варто згадати Загальну декларацію прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ООН, 1966 р.), Декларацію соціального розвитку (ООН, 1986 р.), Конвенцію про права дитини (ООН, 1989 р.) тощо.

Незважаючи на зусилля державних органів, міжнародних організацій та неурядових організацій, торгівля людьми залишається однією з

найсерйозніших проблем в Україні. Як демократична країна, Україна прагне поважати міжнародне право прав людини та запобігати торгівлі людьми.

Це свідчить про те, що велика кількість прав і свобод людини чи національних інтересів, порушених у процесі торгівлі людьми, зумовлює те, що суспільний резонанс на поширення цього явища є дуже широким, і суспільству необхідно вживати комплексних заходів для боротьби з ним.

3.2. Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми

До національних інституційних механізмів протидії торгівлі людьми належать Міністерству праці та соціальної політики України, Міжвідомчий комітет з питань сім'ї, гендерної рівності, розвитку населення та протидії торгівлі людьми, Робоча група експертів з питань запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми, обласний комітет, Міністерство молоді та спорту України, Державна соціальна служба у справах сім'ї, дітей та молоді, Державне Міністерство усиновлення та захисту прав дітей, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, Верховний Суд України та судова система, Державна служба зайнятості України, навчальні заклади та заклади освіти [51].

Кожне із зазначених вище відомств у своїй діяльності впровадило відповідні інструменти протидії торгівлі людьми. Це різноманітні форуми, рішення, програми, положення, стратегії, семінари тощо. Розглянемо кожне відомство та покладені на нього завдання щодо впровадження національного механізму протидії торгівлі людьми.

5 вересня 2007 року *Кабінет Міністрів України* прийняв рішення про створення Міжвідомчої комісії з питань сім'ї, гендерної рівності, розвитку населення та протидії торгівлі людьми. Основними завданнями Міжвідомчої комісії є аналіз проєкту національного цільового плану та інших нормативно-правових актів, пов'язаних з реалізацією державної політики, формування

стратегій та рекомендацій у цих сферах. Міжвідомчий комітет також розпочав моніторинг виконання відповідних національних цільових планів та їх впливу на національну та регіональну ситуацію [52].

Експертна робоча група з питань запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми є міжвідомчим дорадчим органом, створеним у складі Міжвідомчої ради. Основними завданнями експертної групи є, зокрема, координація відповідної діяльності, вирішення проблем, визначених у національних планах, підготовка рекомендацій щодо покращення роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади, співпраця з громадськими та міжнародними організаціями, участь у моніторингу, співпраця у забезпеченні допомоги жертвам насильства, включаючи торгівлю людьми, реабілітацію та соціальну реінтеграцію [53].

Міністерство у справах молоді та спорту України виконує координаційну роль і в основному здійснюється Департаментом у справах сім'ї, гендерної політики та розвитку народонаселення. У складі Департаменту створено Відділ попередження домашнього насильства та торгівлі людьми, який відповідає за всі аспекти, пов'язані з торгівлею людьми. У 2010 році Міністерство України у справах молоді та спорту та низка неурядових та міжнародних організацій у відповідь на ініціативу ЮНІСЕФ створили Оргкомітет Євро-2012, до якого увійшли представники різних міністерств, громадських організацій та міжнародних організацій. включають розробку заходів щодо запобігання дитячому секс-туризму, торгівлі дітьми, передачі ВІЛ, пропаганді здорового способу життя тощо.

Спектр діяльності Державної соціальної служби у справах сім'ї, дітей та молоді включає відповідний супровід, реабілітацію та адаптацію сімей дітей з обмеженими можливостями, прийомних сімей, сімейних дитячих будинків, випускників шкіл-інтернатів та надання їм соціальної допомоги та підтримки [54].

До повноважень Департаменту усиновлення та захисту прав дитини входить участь у формуванні та реалізації національної політики з питань

сім'ї та координація діяльності органів і служб у справах дітей з питань усиновлення, опіки, піклування та влаштування дітей у сім'ї. До повноваження Держдепартаменту також входить надання допомоги Україні у виконанні її зобов'язань за Конвенцією ООН про права дитини та іншими міжнародними договорами України щодо захисту прав дітей, усиновлення, опіки та піклування.

У 2000 році в *МВС України* створено спеціальний підрозділ по боротьбі з торгівлею людьми, а в 2005 році — окремий Департамент по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Наразі відповідні підрозділи розкидані повсюдно. На Міністерство внутрішніх справ України покладено завдання запобігання та розслідування торгівлі людьми, протидії нелегальній імміграції, злочинам у сфері суспільної моралі, незаконним усиновленням, пересадці органів чи тканин з порушенням законодавства, людським тілам, виробництву дитячої порнографії в Інтернеті та розповсюдження, контроль за доцільністю діяльності туристичних та комерційних структур, шлюбних та модельних агентств. Реорганізація МВС України та ліквідація Управління по боротьбі з торгівлею людьми зазнала жорсткої критики з боку громадськості та міжнародних організацій. У 2013 році такий департамент відновили в структурі МВС, але були втрачені фахівці та час [55].

Служба безпеки України відповідає за боротьбу з торгівлею людьми в Головному управлінні корупції та організованої злочинності. Служба безпеки розслідує злочини, скоєні організованими злочинними угрупованнями, у тому числі пов'язані з торгівлею людьми.

Офіс Генерального прокурора України згідно до наказу № 26 від 21 березня 2007 р. здійснює контроль за дотриманням закону органами, відповідальними за протидію з торгівлею людьми та іншими пов'язаними з нею злочинами, також розслідувати такі злочини, вживати заходів щодо захисту прав громадян потерпілих та карати винних. Це є одним із пріоритетів діяльності прокуратури [56].

Державна служба зайнятості України є функціональним управлінням *Міністерства праці та соціальної політики України*, до обов'язків якого входить вжиття заходів щодо запобігання нерегульованій трудовій міграції та торгівлі людьми.

Основним напрямком діяльності навчальних закладів та закладів освіти з протидії торгівлі людьми є превентивний характер. Зокрема, заклади проводять семінари та курси для молоді, лекції чи заходи для підвищення обізнаності громадськості про ризики торгівлі людьми.

Одним із компонентів національної системи протидії торгівлі людьми в Україні є *Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми*. Метою її роботи є запобігання причинам, умовам та обставинам потрапляння особи в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми, надання консультацій, психосоціальної допомоги особам, які перебувають у групі ризику, виявлення випадків торгівлі людьми, надання допомоги у розшуку можливих ситуації торгівлі людьми. З 2005 року спостерігається тенденція до зменшення кількості дзвінків на гарячу лінію. Важливою категорією громадянських звернень є онлайн-консультації. Національна гаряча лінія також надає соціальну допомогу жертвам торгівлі людьми. Національна гаряча лінія співпрацює з Міністерством внутрішніх справ, Міністерством закордонних справ, Міністерством праці та соціальної політики України, Національним центром зайнятості, Міністерством молоді та спорту України, Державною прикордонною службою України, ОБСЄ та Міжнародної організації з міграції [57].

Головним, відповідальним органом за протидію торгівлі людьми є *Міністерство соціальної політики*. У 2013 р. успішно завершився тривалий процес лобіювання прийняття стандартів у сфері протидії торгівлі людьми. Міністерство соціальної політики України наказом № 458 від 30.07.2013 затвердило три стандарти: Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми, Стандарт надання послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також

Стандарт надання послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі дітьми. Стандартизація є важливим кроком у реалізації прав громадян на отримання належного соціального захисту, визначення мінімуму послуг, необхідних постраждалим від торгівлі людьми та представникам групи ризику, упорядкування надання послуг на державному рівні, забезпечення їх доступності та якості [58].

У рамках співпраці *Мінсоцполітики та Координатора проєктів ОБСЄ* в Україні реалізовано такі проєкти: 1) розширення механізму взаємодії між державними органами щодо впровадження заходів протидії торгівлі людьми в Україні; 2) підтримка протидії торгівлі людьми та кіберзлочинності; 3) запобігання торгівлі людьми в Україні шляхом розширення економічних можливостей для груп ризику.

У співпраці з *Міністерством та Управлінням Міжнародної організації з міграції* реалізовано такі проєкти: 1) протидія торгівлі людьми в Україні; 2) посилення співробітництва з управління міграцією та реадмісії у Східній Європі; 3) запобігання торгівлі людьми через соціальну роботу та мобілізацію громади.

У рамках співпраці з *Міжнародним центром з прав людини жінок «Ла Страда – Україна»* проведено роботу над текстом науково-практичного коментаря до Закону України «Про боротьбу з торгівлею людьми», показниками моніторингу дотримання законом і соціальною програмою для конкретної країни.

На основі аналізу чинного законодавства на практиці протидії торгівлі людьми *Служба безпеки* вживає заходів щодо усунення причин та передумов для цього виду злочинів. Тому Голови СБУ та Центр взаємодії із ЗМІ та громадськості, а також відділи електронних та друкованих ЗМІ регіональних управлінь СБУ систематично звітують про результати роботи спецслужб у цій сфері.

Даний державний механізм протидії торгівлі людьми базується на основі «Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми» на період 2021-

2025 рр. [59]. Їй передували «Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми» 1999 р., «Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002 – 2005 роки», Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. та Державна цільова програма протидії торгівлі людьми на період 2012-2015 рр. Державним замовником Програми визначено Міністерство соціальної політики. Очікується, що під час реалізації програми буде містити:

- проводити широкомасштабні просвітницькі кампанії серед населення, у тому числі ВПО, щодо запобігання можливим ризикам торгівлі людьми та отримання допомоги;
- готувати щорічний звіт про виконання заходів у сфері протидії торгівлі людьми;
- Навчання працівників державних органів про виявлення та взаємодію з суб'єктами, які вживають заходів у сфері протидії торгівлі людьми;
- підвищення професіоналізму слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів у здійсненні кримінальних проваджень у справах про торгівлю людьми;
- посилення соціальних служб та правоохоронних органів.

Інституційне співробітництво у протидії торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми - надання потерпілим від торгівлі людьми комплексу соціальних послуг, сприяння їх працевлаштуванню та вжиття інших заходів.

Відповідно до Державної програми протидії торгівлі людьми, органи державної влади на центральному та місцевому рівнях, а також громадські та міжнародні організації повинні активізувати свої зусилля для боротьби з цим явищем. Як наслідок, між вищезгаданими інституціями відбувається активна співпраця на всіх рівнях. На центральному рівні основна відповідальність покладається на Міжвідомчий комітет з питань сім'ї, гендерної рівності, розвитку населення та протидії торгівлі людьми, координуючу роль у боротьбі з торгівлею людьми відіграє Міністерство молоді та спорту України, тому веде роботу з головними гравцями процесу Interactive; МЗС України тісно співпрацює з громадськими організаціями, зокрема з Національною спілкою жінок України, La Strada – Українським міжнародним центром з прав жінок та Карітас, а також на міжнародному рівні з

Міжнародною організацією з міграції ОБСЄ, Рада Європи, Європол і Радою Балтійських держав тощо [60].

Таким чином, Україна зробила важливі кроки для розробки правової та інституційної бази для боротьби з торгівлею людьми. Протягом багатьох років законодавча база розвивалася відповідно до міжнародних зобов'язань країни, включаючи комплексне законодавство про боротьбу з торгівлею людьми. З 1999 року було прийнято кілька національних програм протидії торгівлі людьми. Діюча програма охоплює всі основні напрямки протидії торгівлі людьми та передбачає участь у міжнародних організацій у реалізації заходів.

Загалом національний механізм протидії торгівлі людьми в Україні створений за трьома основними напрямками – організація та реалізація 167 профілактичних заходів, реабілітація та реінтеграція жертв торгівлі людьми, переслідування та покарання правопорушників.

ВИСНОВКИ

Слід зазначити, що боротьба з рабством і підневільним станом, торгівлею людьми, як і раніше, в наші дні залишається актуальною темою, що вимагає постійної уваги з боку урядів, законодавчих органів, громадських організацій, міжнародних організацій, політичних партій та громадян. Від їхніх повсякденних зусиль залежить, наскільки вона буде ефективною для допомоги людям, які опинилися у надзвичайних та складних життєвих ситуаціях.

На сьогоднішній день такі злочини як торгівля людьми та інші прояви експлуатація не знають меж і мають місце як у багатих, так і в бідних країнах, завдаючи своїм жертвам настільки тяжких фізичних, психологічних або економічних втрат, що їх реабілітація та повернення у суспільство як повноправні членів вимагають додаткових зусиль та часу.

Торгівля людьми є організованим транснаціональним злочином, у боротьбі з яким багато країн об'єднує свої зусилля. Як ефективні заходи щодо запобігання торгівлі людьми, особливо експлуатації жінок і дітей, застосовується комплексний підхід на міжнародному рівні в країнах походження, транзиту та призначення, який включає заходи, спрямовані на попередження цього явища, покарання злочинців та захист їх жертв, у тому числі за допомогою забезпечення визнаних прав людини.

Розгляд торгівлі людьми в історичному аспекті дає можливість дійти висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне коріння. Вона тісно пов'язана з рабством, работоргівлею та експлуатацією проституції третіми особами. Ставлення до неї з боку державної влади в різні часи і в різних країнах було різноманітним, а іноді навіть полярним – від офіційного дозволу до заборони, яка підкріплювалася жорстокими репресіями.

На сучасному етапі розвитку людства торгівля людьми визнана як недопустиме суспільне явище, якому необхідно рішуче протидіяти. Боротьба

з ним вимагає вироблення ефективних методів протидії як на державному, так і на міжнародному рівнях

Таким чином, історичний розгляд торгівлі людьми приводить нас до висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне коріння. Це тісно пов'язане з рабством та работоргівлею. На даному етапі розвитку людства торгівля людьми вважається неприйнятним соціальним явищем, яке необхідно рішуче припиняти. Для боротьби з нею необхідна розробка ефективних контрзаходів на національному та міжнародному рівнях.

До теперішнього часу світовою спільнотою створена достатня «первинна правова база» протидії торгівлі людьми та підневільному стану людей, особливо жінок та дітей, проблема полягає у необхідності активізації зусиль боротьби з цими вкрай негативними діями. Усвідомлення того, що свобода і людська гідність є не лише загальнолюдськими цінностями, а й наріжними каменем процесу розбудови цивілізованих націй, формування та реалізації зовнішньої та внутрішньої політики, політики національної безпеки, все більше вкорінюється в суспільстві. Сьогодні боротьба, щодо торгівлі людьми є загальнолюдською цінністю. Вона закріплена в багатьох міжнародно-правових документах та контролюються міжнародними інституціями [62].

На даному етапі протидія з торгівлею людьми ведеться на всіх рівнях, від глобального до національного, шляхом впровадження міжнародних інституційних інструментів, національних механізмів та програм протидії торгівлі людьми. Проте кримінальне законодавство багатьох країн не виділяє торгівлю людьми як злочин і легалізує такі її форми, як проституція. Боротьба з торгівлею людьми має базуватися на комплексному підході та здійснюватися шляхом створення глобального інституційного механізму для боротьби з торгівлею людьми, шляхом інтеграції зусиль державних установ, міжнародних організацій, кожного члена суспільства, країн походження та призначення.

Сьогодні в українському законодавстві вже є певна нормативна база, яка може комплексно боротися з торгівлею людьми.

До правової бази України входять чинні міжнародні договори, обов'язковість яких ратифікована Верховною Радою України. Отже, ратифіковані Україною міжнародні договори, є як міжнародним, так і національним законодавством України.

Серед них варто згадати Загальну декларацію прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ООН, 1966 р.), Декларацію соціального розвитку (ООН, 1986 р.), Конвенцію про права дитини (ООН, 1989 р.) тощо.

Незважаючи на зусилля державних органів, міжнародних організацій та неурядових організацій, торгівля людьми залишається однією з найсерйозніших проблем в Україні. Як демократична країна, Україна прагне поважати міжнародне право прав людини та запобігати торгівлі людьми.

Це свідчить про те, що велика кількість прав і свобод людини чи національних інтересів, порушених у процесі торгівлі людьми, зумовлює те, що суспільний резонанс на поширення цього явища є дуже широким, і суспільству необхідно вживати комплексних заходів для боротьби з ним.

Україна зробила важливі кроки для розробки правової та інституційної бази для боротьби з торгівлею людьми. Протягом багатьох років законодавча база розвивалася відповідно до міжнародних зобов'язань країни, включаючи комплексне законодавство про боротьбу з торгівлею людьми. З 1999 року було прийнято кілька національних програм протидії торгівлі людьми. Діюча програма охоплює всі основні напрямки протидії торгівлі людьми та передбачає участь у міжнародних організацій у реалізації заходів.

Загалом національний механізм протидії торгівлі людьми в Україні створений за трьома основними напрямками – організація та реалізація 167 профілактичних заходів, реабілітація та реінтеграція жертв торгівлі людьми, переслідування та покарання правопорушників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The 2020 UNODC Global Report on Trafficking in Persons. URL: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/glotip.html> (дата звернення: 13.04.2022)
2. Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/za-perse-pivriccya-2021-roku-do-sudu-skerovano-maize-100-kriminalnix-provaden-za-faktom-torgivli-lyudmi-katerina-pavlicenko> (дата звернення: 13.04.2022)
3. Права людини та торгівля людьми. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FS36_ru.pdf (дата звернення: 13.04.2022)
4. Посібники для законодавчих органів щодо здійснення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів до неї. URL: <https://www.un.org/ru/events/11thcongress/part1.pdf> (дата звернення: 13.04.2022)
5. Hugh Thomas. The Slave Trade. Simon and Schuster/ Thomas Hugh, 1997.
6. Валлон А. Історія рабства в античному світі, 2005. – 640 с.
7. Інгерм Д. Історія рабства від найдавніших до нових часів, 1896. – 348 с.
8. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога: Зб. док. – К., 1996. – Кн. 1.
9. Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до

роботи у секс-бізнесі. Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України // Вісник Харків. ун-ту внутр. справ. – 1999. – Спец. вип. – С. 14-22.

10. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому аспекті: У 2 кн. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв; За ред. Ю.С. Шемшученка – К., 2001. – Кн. 1.

11. Конвенції ООН щодо рабства від 1926 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 13.04.2022)

12. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29 від 1930 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 13.04.2022)

13. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 1945 року URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text (дата звернення: 13.04.2022)

14. Загальна декларація прав людини від 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 13.04.2022)

15. Устав ООН. Международные акты о правах человека. Сборник документов, 2002. С. 35.

16. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text(дата звернення: 13.04.2022)

17. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв подібних до рабства від 1956 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text (дата звернення: 13.04.2022)

18. Конвенція про скасування примусової праці № 105 від 1957 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_013#Text (дата звернення: 13.04.2022) (дата звернення: 13.04.2022)

19. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 13.04.2022)

20. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 1976 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 13.04.2022)

21. Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 13.04.2022)

22. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 13.04.2022)

23. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text (дата звернення: 13.04.2022)

24. Конвенція про права дитини від 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 13.04.2022)

25. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей від 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203#Text (дата звернення: 13.04.2022)

26. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 13.04.2022)

27. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text (дата звернення: 13.04.2022)

28. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 13.04.2022)

29. Де Сальвіа М. Европейська Конвенція по правам человека. — СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр прес», 2004. С. 180–181.

30. Порівняльний конституційний огляд: Вид-тво Інституту правничий та громадської політики. 2007. №3 (60). С. 74-76.

31. Про Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 13.04.2022)

32. International Organization for Migration, Victims of Trafficking in the Balkans. A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual exploitation to, through and from the Balkan Region (Ofiary handlu na Bałkanach. Studia nad handlem kobietami i dziećmi w celu eksploatacji seksualnej w rejonie Bałkanów) 2001. URL: http://www.old.iom.int/documents/publication/en/balkan_trafficking.pdf. (дата звернення: 13.04.2022)

33. U.S. Department of Labor (DOL), The DOL's List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor. URL: <http://www.dol.gov/ilab/programs/ocft/2012TVPRA.pdf>. (дата звернення: 13.04.2022)

34. United Nations Children's Fund (UNICEF). URL: www.unicef.org/ceecis/. (дата звернення: 13.04.2022)

35. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights «National Referral Mechanisms - Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook – Second Edition». URL: <https://www.osce.org/odihr/510551> (дата звернення: 13.04.2022)

36. Сучасні форми рабства. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. – Харків, 2004. – 16 с.

37. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_791. (дата звернення: 13.04.2022)

38. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, and Protecting Victims, Repealing Framework. Decision 2002/629/JHA. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:EN:PDF>. (дата звернення: 13.04.2022)

39. Рішення № 2009/371/ПВД Ради про створення Європейського поліцейського відомства (Європол). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a78#Text (дата звернення: 13.04.2022)

40. Baverez N. 1929-2009: quatrevingt ans après le jeudi nar. URL: <http://www.lefigaro.fr/2009/11/10/0103/>. (дата звернення: 13.04.2022)

41. Cote d'Ivoire: Government Recruits Child Soldiers in Liberia: U.N. Security Council Must Take Urgent Action on Investigation, Sanctions. URL: <http://www.hrw.org/english/docs/2005/10/27/cotedi11935.htm>. (дата звернення: 13.04.2022)

42. Herger L. Frauenhandel in Globalia – Neue Fakten zu einer alten Tragodie . URL: www.fiz-info.ch. (дата звернення: 13.04.2022)

43. Кримінальний закон Латвійської Республіки / Адапт. пров. з лат., наук. ред. та вступ, ст. А. І. Лукашова та Є. А. Саркісової. - Мн. : Тесей, 1999. - 179 с.

44. Die Koordinationsstelle gegen Menschenhandel und Menschenschmuggel (KSMM). URL: www.fedpol.admin.ch/content/fedpol/fr/home/dokumentation/berichte/jb_fedpol.html. (дата звернення: 13.04.2022)

45. Альфьоров С.М. Організаційно-правові аспекти протидії торгівлі жінками / С.М. Альфьоров // Боротьба з торгівлею людьми : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Донецький юридичний інститут ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, Фонд Ганса Зайделя. – Донецьк, 2008. – 278 с.

46. Гогіберідзе Д. Боротьба з трєфікінгом в Грузії: досвід та підсумки останніх років / Д. Гогіберідзе. - Донецьк, 2008. - 278 с.
47. Bales K. Trafficking in Persons in the United States URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/211980.pdf> (дата звернення: 13.04.2022)
48. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки. - СПб.: Юридичний центр Прес, 2001. -303 с
49. Daalder A.L. Prostitution in The Netherlands since the lifting of the brothel ban. / A.L. Daalder // WODC, Boom Juridische Uitgevers, The Hague. – 2007. – 13 p.
50. Куц В. М., Лизогуб Б. В., Орлеан А. М. Закон України «Про заходи протидії торгівлі людьми». Теоретична модель. Проект // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: Зб. наук. пр. – Київ–Харків: Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 197–280.
51. Протидія торгівлі людьми: [навчальний посібник]. - Київ-Харків: Консум, 2003. - 312 с.
52. Лукач Н.М. Концептуальні засади запобігання та протидії торгівлі людьми в Україні. / Н.М. Лукач / Грані. – Вип. № 7 (123). – 2015. – С.75–78.
53. Про кампанію по боротьбі проти торгівлі людьми Ради Європи URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 13.04.2022)
54. Про Програму запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова КМУ від 25 вересня 1999 р. №1768 // Офіційний вісник України. – 1999. – №39. – 67с
55. Офіційний сайт Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді URL: [//www.dcsm.gov.ua](http://www.dcsm.gov.ua) (дата звернення: 13.04.2022)
56. Смірін С. Чи можна розв'язати проблему торгівлі людьми? URL: <http://familytimes.com.ua/content/view/636/24/>(дата звернення: 13.04.2022)

57. Сьолькнер А. Оцінка потреб національного механізму перенаправлення постраждалих від торгівлі людьми в Україні / А. Сьолькнер // Звіт дослідження. – К. : 2008. Вид. «КІМ». – С.32–33.

58. Національна «гаряча лінія» як механізм перенаправлення осіб, потерпілих від торгівлі людьми. URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1298362949> (дата звернення: 13.04.2022)

59. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13/print1378904528418679>. (дата звернення: 13.04.2022)

60. Концепція Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2022)

61. Aliabieva Nataliia V., Lenur Kerymov. The Right to Social Protection of Persons with Disabilities According to International Standards. Social and Legal Studios. 2022. Vol. 5, No. 1

62. Замула А.Ю. Співробітництво держав з питань захисту прав жінок та ліквідації дискримінації по відношенню до жінок. The II International Science Conference on Science and practical Technologies, January 26 – 29, 2021, Luxembourg, Luxembourg. – С. 172-176.